

אור וחיות

מבית **מעיינות** גיליון 10 | תשרי תשע"ח

הסודות של קוהלת

רמז וסוד במגילתו
של שלמה המלך

"בצלמנו כדמותנו" - הרמב"ם לעומת המקובלים

מאמר שני בסדרה
על הנשמה

מעשה עיקר או כוונה עיקר?

מאמר מואלף
מאת הגה"ח רבי
יואל כהן שליט"א

בפתח הגליון

בעמדנו בעיצומו של החודש השביעי המושבע במועדים טובים ובמצוות, ומתוך שבת והוריה להשי"ת, מוגש בזה בעזה"י הגליון העשירי של "אור וחיות".

לא המדרש עיקר אלא המעשה – בפתח הגליון מופיע מאמר מיוחד לגליונו מאת הגה"ח רבי יואל כהן שליט"א, העוסק בחשיבות המיוחדת לענין המעשה, ודווקא לאורה של משנת החסידות, אשר מקובל לייחס לה את הרגשת הכוונה והרגש שמאחורי המעשים.

"נעשה אדם בצלמנו בדמותנו" – נשמתו של האדם עשויה כביכול בצלמו של הקב"ה. היכן ובמה מגיעים הדברים לידי ביטוי ומהי משמעות הדברים בעבודת ה'? מאמר שני אודות מהותה של הנשמה לאור דברי הראשונים, המקובלים ומשנתו של בעל התניא.

כהמשך לגליונות קודמים, בהם הובא לקט של ביאורי חסידות בעניניא דיומא – תפילת הימים הנוראים, מגילת אסתר, הגדה של פסח, מגילת איכה ועוד, מובא בזאת לקט של ביאורי חסידות על פסוקי מגילת קהלת שנהגו לקרוא ולעסוק בה בחג האסיף.

בהמשך הגליון – תיאור נורא הוד מימי שמחת תורה אצל כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא, כפי שכתבם אדמו"ר מוהריי"צ לפי מה ששמע מגדולי החסידים, וכן תיאורי שמחת תורה ממספר שנים במחיצת אדמו"ר זי"ע, בהם ניתן לחוש היטב את גודל היום וגודל השעה.

אנו תקווה כי חוברת זו תביא תועלת לחפצים בקרבת ה' ובעבודתו במחשבה טהורה ובלב שלם, עדי יקוים היעוד "כי כולם ידעו אותי" במהרה בימינו אמן.

מערכת "אור וחיות"

3

המעשה הוא העיקר
המעשה לעומת הכוונה – מאמר מקיף מאת הגה"ח ר' יואל כהן שליט"א

9

הנשמה - בצלמנו כדמותנו

מאמר שני על מהותה של הנשמה במשנת בעל התניא

15

כיתרון האור מן החושך
לקט רמזי וביאורי חסידות על פסוקי מגילת קהלת

20

שמחה בלי גבול
תיאור עבודת ההקפות אצל בעל התניא זי"ע ואצל כ"ק אדמו"ר זי"ע

29

חדש במעיינותיך
סקירה על ספרים חדשים מבית "מעיינותיך" לקראת יריד הספרים בי"ט

המעשה הוא העיקר

הנטייה הטבעית היא לייחס חשיבות מרכזית לעולמו הפנימי של האדם, להכרתו השכלית ולרגשותיו, ופחות למעשים שהוא עושה. המעשה יכול להיראות כעניין טכני, שאינו משקף בהכרח את מהותו של האדם. אבל בקיום המצוות המעשה הוא העיקר, והוא חשוב לאין ערוך מהכוונה והרגש. מדוע המעשה הגשמי חשוב כל כך?

הגאון החסיד רבי יואל כהן שליט"א

ברובד הגשמי דווקא הוא העיקר.

לדוגמה: את מצוות קריאת שמע אפשר לקיים הן בהרהור במחשבה והן בדיבור בפה. ואף על פי כן "ההלכה הערוכה בתלמוד ופוסקים" היא, "דהרהור לאו כדבור דמי, ואם קרא קריאת שמע במחשבתו ובלבו לבד בכל כח כוונתו – לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולקרות"; "ואם הוציא בשפתיו ולא כיון לבו – יצא ידי חובתו בדיעבד"². מכאן שהדבר החשוב לקיום המצווה הוא ההיבט הגשמי שלה – המעשה בפועל³, הוצאת המילים בקול גשמי דווקא; ואילו החלק הרוחני של הקיום – כוונתו המחשבתית והנפשית של האדם – אינו בעל חשיבות כמו עצם השמעת המילים. לכן אם הייתה

במאמרים הקודמים הוסבר בהרחבה, שהקשר של יהודי עם הקב"ה נעשה בשתי דרכים מרכזיות – לימוד התורה והבנתה בשכלנו, וקיום מצוות התורה במעשה בפועל. במבט ראשון נראה הלימוד כעומד במדרגה גבוהה מהמעשה, שיכול להיראות כעניין טכני, שאינו משקף בהכרח את מהותו של האדם. אך האמת היא שהמעשה נעלה מהלימוד וההבנה, ובו דווקא מאיר הרצון האלוקי שלמעלה מעלה מן החכמה.

מעלת המעשה על החלק הרוחני והעיוני שבתורה באה לידי ביטוי גם במצוות התורה עצמן, ובכמה וכמה פרטים:

(א) תרי"ג מצוות התורה הן ברובן מצוות מעשיות, הנעשות בחפצים גשמיים וברובד הגשמי של העולם.

(ב) יתרה מזו, גם מצוות שקיומן יכול להתבצע הן ברובד הרוחני שבאדם והן ברובד הגשמי שבו, הקיום

1. הבא לקמן הוא לשון אדמו"ר הזקן בתניא פרק לח בתחילתו.

2. "לבד מפסוק ראשון של קריאת שמע" – שם.

3. וכדקיימא לן ד"עקימת שפתיו הוי מעשה" – סנהדרין סה, א. וראה בבא מציעא ז, ב. הובא בתניא פרק לו.

כוונה בלי מעשה – לא יצא ידי חובה, ואם היה מעשה אף שלא הייתה כוונה – יצא ידי חובה⁴.

ג) עוד יותר מזה: לא זו בלבד שבכוונה לבדה אין יוצאים ידי חובה והמעשה הוא העיקר, אלא יש עניינים בתורה שבהם גם כאשר קיימת סתירה בין המעשה הגשמי למחשבה הרוחנית – המעשה הוא הקובע.

כלומר, בדרך כלל המעשה הגשמי תואם את התוכן והכוונה הרוחנית. על פי רוב, כאשר אדם עושה פעולה כלשהי בידיו או מדבר בפיו, מחשבתו וכוונתו תואמים את מה שהוא עושה או מדבר ואין סתירה ביניהם⁵; אולם מצאנו כמה עניינים במצוות התורה שבהם מודגש במיוחד עניין המעשה כפי שהוא מנותק לגמרי מהכוונה הרוחנית, וכדלהלן.

דיני אדם ודיני שמים

אחד הביטויים לכך מצוי בכמה הלכות בתורה, שבהן יש הבדל מהותי בין פסק הדין כפי שהוא בדיני שמים לפסק הדין כפי שהוא בדיני אדם.

כפי שהוזכר⁶, יש "דעת תורה" כפי שהיא ב"שמים", ויש "דעת תורה" כפי שהיא מתגלה בדעת חכמי ישראל למטה. ושתי הדעות אמת, מכיוון ששתיהן נובעות מהחכמה המופשטת של התורה הכוללת את שתי הדעות יחד.

בכמה וכמה מקרים שבהם יש הבדל בין הדין כפי שהוא למעלה, בדיני שמים, ובין הדין כפי שהוא למטה, בדיני אדם⁷, ההבדל נובע מהפער המהותי בין העולם הרוחני ובין העולם הגשמי. לדוגמה, יש כמה וכמה מקרים שבהם פסק הדין הוא "פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים". אדם שהזיק לחברו בדרך של גרמא למשל, הרי כפי שהדברים נתפסים בעולם הרוחני, ב"שמים", גם נזק בדרך כזו נחשב נזק ממש, והאדם נחשב מזיק וחייב על כך; אך כפי שהעניין נתפס במושגי העולם הזה, גרימת נזק באופן של גרמא אינה מיוחסת ממש למעשי האדם והוא פטור.

הסיבה לפער הזה היא, שבעולם הרוחני הכל זך ובהיר יותר, ולכן הדין הוא שגם על מעשה של גרמא האדם חייב; אך כאשר הדברים יורדים לעולם תחתון יותר, שבו הכל חשוך ומגושם יותר, כאן אי אפשר לחייב על כך, ולכן הדין הוא שבבית דין של מטה הוא פטור⁸.

- ראה הערת כ"ק אדמו"ר ז"ע לשיעורים בספר התניא פרק לח שם.
- ואדרבה, לכתחילה רצוי ונדרש שהאדם יעורר בלבו רגש וכוונה רוחנית בעת קיום המצוות, וכוונה זו נחשבת כנשמת המעשה והריבוי – ראה תניא פרק לח.
- מאמר ראשון סעיף ט.
- בעניין זה – ראה לקוטי שיחות חלק כב עמ' 234.
- אך כרי שיתכפר לו בבית דין של מעלה חייב הוא לשלם – ראה

כלומר, כאשר הדברים נבחנים באמות המידה של עולם רוחני נעלה יותר, אזי גם כאשר האדם אינו אלא גורם לנזק, הדבר נחשב פגם גדול והוא חייב על כך; וכאשר יורדים לעולם תחתון יותר, אותו מעשה נחשב פגם קטן יותר והאדם פטור על כך.

עיקרון זה מצוי בכמה מקומות. לדוגמה, כאשר הקב"ה רצה להעניש את אנשי סדום, נאמר⁹: "ארדה נא ואראה: הכצעקתה הבאה אלי עשו – כלה; ואם לא – אדעה". ולכאורה, האם כדי לדעת אם אכן "כצעקתה" צריך הקב"ה "לרדת" לעולם? אלא¹⁰ שייתכן שרבר מסוים יחשב בעולם רוחני ונעלה לחטא חמור, אך כאשר "יורדים" למושגיו של אדם החי בעולם הזה הגשמי, משמעותו של החטא נעשית קלה יותר ולא מגיע לחוטא עונש חמור כל כך. לכן אומר הקב"ה "ארדה נא": הוא "ירד" כביכול למושגיו של האדם הגשמי ויבחן את החטא ביחס למושגי העולם הזה, ועל פי זה ייקבע העונש¹¹.

ונמצא, שהסיבה להבדל שבין פסק הדין כפי שהוא בעולם העליון הרוחני לפסק הדין כפי שהוא בעולם הזה, היא ההגשמה של העולם התחתון. וכמו בדוגמה הנ"ל, שבעולם התחתון והמגושם החיסרון והפגם שבחטא קל אינו ניכר כל כך, ולכן פסק הדין משתנה.

אך הפלא הוא שיש כמה וכמה דוגמאות שבהן השינוי בין פסק הדין למעלה לפסק הדין למטה הוא בכיוון הפוך: חייב בדיני אדם ופטור בדיני שמים! והיינו שעל פי התורה כפי שהיא למעלה ב"שמים", בעולם העליון, הדבר אינו נחשב חטא, ואילו למטה בעולם התחתון והמגושם, הדבר נחשב חטא והאדם חייב.

דוגמאות אלו מלמדות על הכלל כולו – על מהותה של כללות התורה כולה, וכפי שיתבאר בסיום המאמר.

תשובה של חייבי מיתות בית דין

דוגמה ראשונה¹²: בגמרא מבואר¹³, ש"חייבי כריתות ... אם עשו תשובה, בית דין של מעלה מוחלין להן" והם נפטרים מן העונש; לעומת זאת, "חייבי מיתות בית דין

בבא קמא נה, ב. שולחן ערוך חושן משפט סימן כח סעיף א. וראה שו"ת דברי נחמיה אבן העזר סימן נא.

9. וירא יח, כא.

10. ראה אור החיים על הפסוק שם.

11. ועל דרך מאמר חז"ל שהקב"ה מדרקק עם הצדיקים כחוט השערה (יבמות קכא, ב וברש"י שם). והיינו שיש פגמים שאדם רגיל אינו נענש עליהם, אבל עם צדיקים הקב"ה מדרקק ומענישם גם על פגמים אלה. וראה לקוטי תורה בלק עג, ד, ש"מה שלמעלה במדרגה – שם הפגם יותר", ולכן "מי שנשמתו גבוה, אי פוגם החטא בהבטלו מועשה טוב ושאינו עובר אלקים", ו"יותר גדול הנפילה שלו, מהעוון של איש ההמוני שאינו סור מרע".

12. לתוכן הביאור להלן – ראה לקוטי שיחות חלק ט עמ' 111.

13. מכות יג, ב.

... אם עשו תשובה, אין בית דין של מטה מוחלין להן" והם חייבים בעונש. בפשטות, סיבת ההבדל בין עונשי שמים לעונשי בית דין היא, שבית דין של מעלה יודע להבחין בטיבה של תשובה המתחוללת בלבו של האדם, ולכן אם הוא שב באמת, עונשו מתבטל; מה שאין כן בית דין של מטה אין לו אלא מה שענינו רואות, ואין הוא יכול לדעת מה קורה בלבו של העובר עבירה ואינו יכול להתחשב בכך. לכן הוא מוכרח להעניש את החוטא אפילו אם עשה תשובה בלבו.

אך הנודע ביהודה¹⁴ מקשה על כך: מאחר ש"בלתי ספק שהתשובה מכפרת ככפרה גמורה", לכאורה צריך אותו אדם להיפטר מעונשו – "כיוון שוודאי התשובה הועילה, וכבר סר עונו וחטאתו נתכפרה, למה יומת, ונקי וצדיק אל תהרוג כתיב", ומדוע "אין הבית דין משגיחין על תשובתו, ושורפין וסוקלין לפי עונש החטא"?

הנודע ביהודה מתרץ זאת בנימוק שאם התשובה הייתה גורמת לביטול העונש, היו בטלים למעשה כל עונשי התורה. וזה לשונו: "אלמלא כן, בטלו עונשי תורה בכלל, ואין אדם שיומת בבית דין, כי יאמר חטאתי והנני שב. וכיון שהקב"ה רצה ליתן עונש מיתה בקצת עוונות, כדי שיתירא האדם מלעבור, לכן נחוץ שלא תועיל התשובה להציל ממיתת בית דין".

התירוץ הזה מעורר פליאה גדולה: מדובר באדם שאמנם נתחייב מיתת בית דין, אך הוא שב בתשובה שלמה ועונוו התכפר, וכלפי שמיא גליא שעשה תשובה נכונה ועכשיו הוא נקי מחטא. ובכל זאת הדין הוא שהורגים אותו בבית דין! וכל זה כדי שלא יתבטלו מיתות בית דין והדבר ירתיע אחרים מלעבור עבירה. וכי יעלה על הדעת להרוג אדם חף מפשע רק כדי להתרע אחרים?

הפלא מתעצם לאור דברי הרמב"ן¹⁵, שהקב"ה שומר את בית דין של מטה שלא יהרגו אדם חף מפשע. הדין הוא שאם שני עדים נמצאו זוממים, פוסקת התורה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". עונש זה תקף רק כאשר מזימתם של העדים לא בוצעה והזימו אותם בטרם הספיקו הדיינים להרוג את הנידון על פי אותה עדות שקר; אך אם כבר נהרג הנידון על פי העדות המוזמת, אין ממיתים את העדים – "הרגו אין נהרגין"¹⁶.

וידועה התמיהה בזה: הרי במצב שבו הנידון כבר נהרג חומרת עדות השקר גדולה שבעתים ממצב שבו העדים רק זממו להמיתו אך בפועל הוא לא נהרג. ומבאר הרמב"ן, ש"אם נהרג ראובן, נחשוב שהיה אמת

14. חלק אורח חיים מהדורה קמא סימן לה.

15. בבא בתרא קיט, ב ו"ה אפילו.

16. מכות ה, ב.

כל אשר העידו עליו הראשונים, כי הוא בעונו מת, ואילו היה צדיק – לא יעזבונו ה' בידם", ומוסיף ש"לא יתן ה' השופטים הצדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלקים הוא".

מדברי הרמב"ן עולה שהקב"ה שומר על מעשי בית דין שלא ימיתו את מי שאינו חייב מיתה. על פי זה גדלה התמיהה בענייננו: כיצד מניח הקב"ה לדיינים להמית את החוטאים ששבו בתשובה בלבם ו"כבר סר עונו וחטאתו נתכפרה", וכל זה רק כדי שלא יתבטלו עונשי מיתות בית דין?

עלינו לומר, שזה שבית הדין אינו מתחשב בתשובת החוטא וממית אותו על אף שעשה תשובה, אין זה רק משום שאינם יודעים את הנעשה בלבו, או כדי שלא יתבטלו מיתות בית דין, אלא יש כאן עניין מהותי: תשובת אדם מועילה לתקן את החטא בכל הקשור לעונשי שמים בלבד, אך בדברים הנוגעים לעונשי בית דין של מטה – התשובה אינה מתקנת את העבירה, והוא נותר חייב מיתה אליבא דאמת. הסיבה היא, שמה שקובע אם יש כאן עבירה או לא אינו הנעשה בלבו של האדם, בכוונתו המחשבתית וברגש הרוחני שבקרבו, אלא הקובע הוא המעשה הגשמי והחיצוני, וכפי שיתבאר להלן.

טאו של מקושש העצים

דוגמה שנייה¹⁷: מבואר בתוספות¹⁸, על פי דברי המדרש, ש"מקושש לשם שמים נתכוין". ומה הייתה כוונתו? – "שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים, שוב אין מחויבין במצות. עמד וחילל שבת, כדי שיהרג ויראו אחרים".

על פי זה כתב המהרש"א¹⁹, ש"הוא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה", מכיוון שאינו זקוק למלאכה עצמה, וממילא הוא פטור, לפי שיטת רבי שמעון שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה מלאכה. כלומר, מכיוון שכל כוונתו של המקושש הייתה להזהיר את ישראל ולהראותם ש"מחויבין במצות", אם כן במלאכה שעשה לא הייתה כוונה לתוכנה של המלאכה עצמה, אלא מטרת המלאכה הייתה להשגת תוצאה אחרת, ואם כן הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

אך מכיוון ש"לא ירעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זו, ואינן אלא דברים שבלב", לכן "דנין היו אותו למיתה על פי העדות". היינו שאם נביט אל כוונתו

17. לתוכן סעיף זה – ראה לקוטי שיחות חלק ט שם הערה 29.

18. בבא בתרא קיט, ב ו"ה אפילו.

19. בבא בתרא שם.

של המקושש הדבר אינו נחשב לחטא כלפי שמיא, מכיוון שאין זו אלא מלאכה שאינה צריכה לגופה ומי שעשה מלאכה כזו פטור ממוות; אך מאידך, בהעדר ידיעת העדים על כוונתו הפנימית, ייסקל וירתיע את העם מלעבור על מצוות התורה.

והדבר תמוה: הרי על פי כוונתו של המקושש נמצא, שבאמת לא עבר עבירה שרינה סקילה. הוא עשה פעולה שאין עליה חיוב מיתה. זו הייתה מלאכה שאינה צריכה לגופה. ובכל זאת, מכיוון שלעדים לא הייתה דרך לדעת על מחשבתו של המקושש – נגזר דינו למיתה. וכי אפשר לומר שסקלו אדם שלא היה לו דין מוות?

יתרה מזו, גזר דינו של המקושש לא נקבע בידי בית הדין של מטה; בית דין של מטה "הניחוהו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו"²⁰. הדיינים חיכו שהקב"ה בעצמו יפסוק את דינו, והקב"ה אמר: "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים כל העדה". והרי הקב"ה וראי ידע ש"לשם שמים נתכוון" והוא פטור ממיתה כי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה?

בהכרח לומר שזה שנתפרש דינו לסקילה הוא מפני שבאמת זה דינו: על פי דין תורת אמת המקושש היה חייב סקילה באמת.

ואף על פי שאם נבחן את הדברים על פי האמת הידועה ב"שמים", בבית דין של מעלה הבוחן כליות ולב, המקושש לא חילל את השבת, אלא זו הייתה מלאכה שאינה צריכה לגופה, בכל זאת, מכיוון שלגבי בית דין של מטה, שעל פי דיני תורת אמת הוא שופט ודן על פי המעשים הנראים לעיניו ואינו יכול להתייחס ל"דברים שבלב", הרי שמצד תורת אמת המקושש עבר על איסור סקילה ותורת אמת מחייבת אותו בסקילה.

כלומר, העונשו של המקושש לא נבעה ממגבלות הדיינים, שהם בשר ודם ואין בכוחם לדעת מחשבות; אלא מפני שעל פי אמתתה של תורה החטא נקבע כאשר בגדרי העולם הזה, בעולם המעשה החיצוני, נעשה המעשה האסור. ומכיוון שבנידון דין העובדה שזו הייתה מלאכה שאינה צריכה לגופה ידועה אך ורק למעלה, ל"יודע מחשבות", ואילו בחיצוניות העולם, כפי שהדבר נמדד לעיני הרואים, זו הייתה מלאכה גמורה, הרי בדיני התורה, הנקבעים על פי מציאות זו, המקושש חייב סקילה באמת.

וועל דרך שנתבאר לעיל בנוגע לחיובי מיתות בית דין, שחיובם חל על פי גרדי העולם החיצוני ותשובה שבלב אינה מועילה בזה, אף שהיא מועילה למרק את עונשי בית דין של מעלה).

עבודה זרה במעשה חיצוני בלבד

דוגמה שלישית²¹: מבואר בתניא, שכל יהודי, אפילו קל שבקלים, כאשר מנסים אותו ב"אמונת ה' אחר", הוא מוכן על פי רוב "לעמוד בניסיון, למסור נפשו, אפילו שלא לעשות רק איזה מעשה לכד נגד אמונת ה' אחר, כגון להשתחוות לעבודה זרה אף שאינו מאמין בה כלל בלבו, וכן שלא לדבר תועה ח"ו על אחרות ה' אף שאין פיו ולבו שוין רק לבו שלם באמונת ה'"²².

והדבר תמוה: עיקרו של חטא עבודה זרה הוא "האמונה בלב", וכפי שמוכח מדברי הרמב"ם²³ שאיסור עבודה זרה הוא "שלא לעבור אחר מכל הברואים, לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב", באופן שמחשיב עבודה זרה זו ו"קבלה עליו באלוה". והיינו שמהות האיסור היא ההכרה השכלית במציאות שלטת נוספת ח"ו. אך כאשר האדם אינו מכיר ומאמין בזה בדעתו, חסרה כאן מהותה של עבודה זרה.

והנה, כאשר עומד גוי רשע ומכריח יהודי להשתחוות לעבודה זרה במעשה בפועל, אם היהודי ישמע לו ח"ו ויעשה את פעולת ההשתחויה – לכאורה אין בכך דבר בעל ערך ומשמעות, שהרי במחשבתו ובדעתו אין הוא מכיר כלל במציאות של העבודה הזרה. הוא יודע היטב שהיא הבל וריק, אלא שמאימת החרב הוא מרכין ראשו לעומתה. ומדוע בכל זאת האיסור הוא גם על "מעשה לבד" . . אף שאינו מאמין בה כלל בלבו²⁴ וגם על זה היהודי מוסר את נפשו?

אלא שגם כאן בא לידי ביטוי העיקרון האמור: אמנם מהותה של עבודה זרה היא ההכרה במוח שיש מציאות שלטת נוספת ח"ו, ובלי זה כל מהות העניין אינה קיימת; אך למרות זאת, בעולם המעשי והחיצוני שבו הדברים נמדדים בחיצוניות, בלי להתייחס למהות הפנימית, יש איסור בעצם המעשה שמצד גדרו נראה כעבודה זרה, גם אם כלפי שמיא גליא שתוכנו הרוחני של החטא אינו קיים כאן כלל. ואין זה מפני מראית עין בלבד, אלא עצם הפעולה אסורה מכיוון שמצד עצם גדרה היא פעולה השייכת לעבודה זרה²⁵.

21. לתוכן סעיף זה – ראה לקוטי שיחות חלק כח עמ' 95 ואילך.

22. תניא סוף פרק יט.

23. הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה א. פרק ג הלכה ו. וראה הגהות מיימוניות שם.

24. להעיר מלשון הרמב"ם בספר המצוות, מצות עשה ט: "אנחנו מצווים לפרסם האמונה האמיתית בעולם" . . ואף על פי שבא עלינו מכריח לבקש לכפותינו, שלא נשמע אליו אבל נמסור עצמינו למיתה, ולא נתעו לחשוב שכפרנו אף על פי שלבתינו מאמינים בו יתעלה". וראה דרך מצותיך לג, ב.

25. ליתר ביאור: גם במצב שידוע שהפעולה נעשית מחמת אונס וללא כל הכרה בעבודה זרה, בכל זאת מכיוון שללא ידיעה זו המעשה מצד עצמו מתפרש כמעשה של עבודה זרה – הדבר אסור ונחשב כמעשה של עבודה זרה.

מהי פעולת המצוות?

משלוש הדוגמאות הללו עולה, שבעיני התורה, גם הרובד המעשי והחיצוני, כפי שהוא מנותק מהכוונה הרוחנית וממחשבתו האמיתית של האדם, הוא מציאות קיימת, ואדרבה – יש דינים בתורה שנקבעים דווקא על פיו. גרדי המציאות החיצוניים של העולם, גם כאשר הם מנותקים מהאמת הרוחנית, ולפעמים גם הפוכים ממנה, הם הקובעים אם החטא נמחק או לא, אם מגיע עונש או לא, אם הדבר מותר או אסור.

נקודה זו תובן ביתר עמקות על פי המבואר בספר התניא על גרדי מציאותו של העולם. בספר התניא, בשער היחוד והאמונה, מבואר²⁶ באריכות שמציאות העולם אינה כפי שהיא נראית לעינינו, אלא כל הברואים "הם בטלים במציאות לגבי מקורם, כמו אור השמש שבטל במציאות ונחשב לאין ואפס ממש ואינו נקרא בשם יש כלל כשהוא במקורו". היינו שהברואים כולם אין להם כל מציאות משל עצמם והם בטלים לגמרי לכוח האלוקי המחדש את מציאותם בכל רגע, ובדוגמת אור השמש כפי שהוא כלול במקורו, בשמש, שאין לו מציאות עצמית כלל.

ו"אילו ניתנה רשות לעין לראות", היינו רואים בפועל בעינינו את הביטול המוחלט של הברואים לגבי מקורם, אלא שבשל ההסתר הנובע משם אלוקים, המעלים את הכוח האלוקי המצוי בכל נברא, העולם נראה למציאות "יש". אך "אין הצמצום וההסתר אלא לתחתונים, אבל לגבי הקדוש ברוך הוא – כולא קמיה כלא ממש חשיבי, כאור השמש בשמש, ואין מדת הגבורה מסתרת חס ושלום לפניו יתברך".

על פי זה מתבאר הכתוב ו"ידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד": המציאות האמיתית היא ש"אין עוד" ממש, מכיוון שגם השמים ממעל וגם הארץ מתחת נחשבים לאין ואפס ממש, וכאילו אינם קיימים במציאות כלל.

הדבר מוביל למסקנה, שתחושת הישות של הברואים אינה המציאות האמיתית שלהם. האמת היא שהם כלולים בתוך הכוח האלוקי המהווה אותם בכל רגע ובטלים אליו לגמרי; וזה שהם נראים ומרגישים כדבר בפני עצמו אינו אלא דבר נוסף על עצם קיומם – דבר הנובע מה"מכסה", ששורשו בשם אלוקים, המסתיר מהם את האמת שלהם עצמם.

מסקנה זו מעוררת קושיא חמורה על משמעותן של מצוות התורה²⁷:

26. פרקים ג'ו.

27. לתוכן עניין זה – ראה שיעורים בספר התניא חלק ג עמ' 857

תוכנן של המצוות הוא המשכת אלוקות בעולם הזה הגשמי. מבואר בתניא²⁸, שבעשיית המצווה "ממשיך האדם גילוי אור אין סוף ברוך הוא מלמעלה למטה להתלבש בגשמיות עולם הזה". וכנוסח ברכת המצוות "אשר קדשנו במצוותיו" – על ידי קיום המצווה ממשיכים קדושה בדבר הגשמי. כאשר לוקחים קלף ודיו גשמיים, שמצד עצמם הם חולין, ועושים מהם תפילין ומניחים אותם על הראש והזרוע – נמשכת בהם קדושה אלוקית. וכך בכל המצוות.

אולם לפי המבואר כאן, הדיו, הקלף והפרה אינם חולין כלל; כלפי שמיא גליא שהם כלולים במקורם בכוח האלוקי המהווה אותם, וכאשר דבר כלול במקורו, כל עניינו אינו אלא היותו מתהווה ממקורו. אם כן, מה משמעות קיום המצוות?

ואין לתרץ, שתוכן המצוות הוא לגלות את האמת האלוקית גם בהרגשת הברואים. שהרי התורה היא "תורת אמת", ואם כן, כאשר התורה אומרת שרק על ידי קיום המצוות הדבר הגשמי נעשה קדוש, זאת אומרת שהמצווה אכן יוצרת שינוי אמיתי בדבר הגשמי: קודם עשיית המצווה הוא היה חולין, וקיום המצווה הפך אותו לדבר קדוש. אי אפשר בשום אופן לומר שהשינוי שנעשה בנברא על ידי המצווה הוא רק ביחס לרגש האדם, אלא בהכרח שהשינוי הוא בעצם מציאותו של הנברא. כך קובעת תורת אמת. אם כן הדרא קושיא לדוכתא: מהו תוכן פעולה זו, כאשר עוד קודם קיום המצווה היה העולם כולו, בעצם הווייתו, בטל לחלוטין לכוח האלוקי?]

לשנות את העולם המנותק

כ"ק אדמו"ר זי"ע מתרץ שאלה זו (על פי דיוק ועיון מעמיק בלשון אדמו"ר הזקן בסוף פרק ד בשער היחוד והאמונה). נקודת הדברים היא, שעניין הישות והרגשת הפירוד שבברואים שייך לעצם הווייתם. הרגשת הישות והנתק מהאמת האלוקית המהווה אותם, זו האמת שלהם. כך הם נבראו ממקורם, מהקב"ה. אם כן, הרגשה זו היא הגדר האמיתי שלהם מצד עצם התהוותם.

[אלא שכל זה אינו אלא בנוגע לברואים, ואילו מצד האמת האלוקית, הנברא הגשמי עצמו כלול במקורו ובטל אליו, וכפי שנתבאר שם באריכות].

על פי זה מובן, שהמצוות אכן יוצרות שינוי אמיתי במציאות הגשמית: העולם הגשמי מצד גדריו שלו הוא בבחינת "יש", חולין. גדרו האמיתי הוא היותו מנותק

ואילך. ובאריכות – ביאורנו לשער היחוד והאמונה הוצאת מעיינותיך סוף פרק ד.

28. פרק לו בתחילתו.

20. שלח טו, לדילה.

הנשמה בצלמנו כדמותנו

מהו "צלם" ומהי "דמות"? באיזה מובן הנשמה נבראה ב"צלמו" של הקב"ה, וכיצד משתקפת בה צורת ההנהגה האלוקית? • מאמר שני על מהותה של הנשמה במשנת בעל התניא

"משנה תורה" (הלכות יסודי התורה פרק ד הלכה ה): "נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל, והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו, ועל צורה זו נאמר בתורה 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו'... ואינו אומר על צורה זו הניכרת לעינים, שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רישם הגוף, שזו - 'תואר' שמה... אלא הדעה שהיא צורת הנפש, ובצורת הנפש הכתוב מדבר 'בצלמנו כדמותנו'".¹

אולם בניגוד לרמב"ם, השולל את האפשרות להבין את משמעות ה"צלם" כפשוטו, במובן של "תואר" ומראה חיצוני, מצאנו כמה מהראשונים ומפרשי התורה שאמנם פירשו כך את הדברים.

כך הרמב"ן, בפירושו לפסוק "ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו" (בראשית א, כו): "פשוט המקרא הזה מצאתיו לרבי יוסף הקמחי, והוא הנראה מכל מה שחשבו בו, ופירושו 'צלם' כמו 'תואר', ו'צלם' אנופיה אשתני' (דניאל ג, יט)..." [פירושו] תואר מראיתו".

דברי רבי יוסף הקמחי מובאים גם בפירושו של בנו הרד"ק (רבי דוד הקמחי) על "בצלמנו כדמותנו": "לפירוש אדוני אבי ז"ל יהיה הפירוש 'בצלמנו' גם כן צלם גופני...".

אחד המקורות היסודיים, העומדים בבסיס העיסוק בשאלת טיבה ומהותה של הנשמה בספרי רבותינו, הוא הפסוק (בראשית א, כו) "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", המלמדנו כי האדם עשוי בצלם ודמות של מעלה.

ענין זה, שהזכרנו בדרך אגב במאמרנו הקודם, דורש כמובן ביאור נרחב. במאמר שלפנינו נסקור בקצרה את שיטות רבותינו הראשונים בנושא לצד דברי המקובלים, ובהמשך לכך כיצד מתבארים הדברים במשנתו הרחבה של רבינו הוקן בעל התניא.

השאלה הראשונה היא כמובן זו העולה לכל "בן חמש למקרא" הלומד את הפסוק - וכי לקב"ה יש "צלם" ודמות ח"ו, שהאדם נברא במתכונתם?

בסוגיא זו דן הרמב"ם בפתיחת חיבורו מורה הנבוכים (חלק ראשון פרק א), וקובע שאין לפרש את הפסוק "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" במשמעות של "תמונת הדבר ותארו" - כלומר מראהו החיצוני - כמו ש"כבר חשבו בני אדם", כי זוהי תפיסה של הגשמה ח"ו בבורא יתברך; אלא "תהיה הכוונה באמרנו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו... ההשגה השכלית, לא התבנית והתואר".² הוא אומר: סגולתה הרוחנית המיוחדת של הנשמה היא המכונה "צלם אלקים", ואילו "תמונת הדבר ותארו, שמה המיוחד בלשון העברי הוא 'תואר'... וזהו שם שלא יפול על האלוהה ית' כלל ח"ו".

על דבריו אלה הוא חוזר בלשון ברורה גם בספרו

ולעומת זה העבירה מוסיפה בפירוד ובריחוק של הדבר ממקורו, מאלוקות.

עניין זה מתבטא במיוחד בשלושת העניינים הנ"ל: חטא עבודה זרה, שתוכנו הכללי הוא פירוד מה' אחד; חטא חילול שבת, שתוכנו הוא פגם בעדות על התחדשותה התמידית של הבריאה והתבטלותה המוחלטת לקב"ה; וכך בנוגע לתשובה, שהיא עניין כללי בכללות התורה.

המעשה הוא העיקר

מכל הנ"ל עולה, שגם כאשר הרובד המעשי מנותק כביכול מהאמת הרוחנית והוא אף הפוך ממנה, דווקא המעשה הוא העיקר והוא הקובע. גם כאשר כלפי שמיא גליא שהאדם עשה תשובה באמת על החטא, מכיוון שברובד הגשמי מציאות החטא בעינה עומדת, קובעת תורת אמת עצמה שמציאות החטא קיימת ושהאדם חייב עליו עונש בבית דין של מטה. ואף יותר מכך: גם כאשר כלפי שמיא גליא שהאמת היא שמלכתחילה לא נעשתה העבירה, מכל מקום אם ברובד המעשי אין ביטוי לאמת זו, הדבר נחשב לעבירה על פי תורת אמת, ולכן המקושש חייב סקילה.

הטעם הפנימי לכך הוא, שהרצון העליון הבלתי מוגבל, שהוא מקור תרי"ג מצוות התורה, מאיר במיוחד ברובד המעשי והגשמי של המציאות.

יתרה מזו: תכלית הכוונה של בריאת העולם היא, כלשון אדמו"ר הזקן³², "לעשות לו יתברך דירה בתחתונים" - לפעול במציאות הגשמית עצמה. ומכיוון שהגשמיות מצד גדרה מנותקת מהאמת הרוחנית, הרי כל עוד פעולת המצוות אינה חודרת בגשמיות בפועל ממש, לא נעשה כל שינוי בגשם וכוונת הבריאה לא הושלמה³³. לכן הקורא קריאת שמע במחשבה בלי דיבור לא יצא ידי חובה, ולאידך הקורא בדיבור בלי כוונה במחשבה יצא ידי חובה.

וזה תוכנו של ההלכות, בחינת "כתרה של תורה": ההלכות הן ההוראות כיצד המציאות הגשמית, המנותקת מצד עצמה מהאמת הרוחנית, צריכה להיות על פי הרצון העליון, הפועל ומחזיר קדושה גם במציאות זו.

32. תניא פרק לו (על יסוד דברי המדרש תנחומא נשא ז, א).
33. ראה הדברים על הרמב"ם וש"ס עמ' ת בשולי הגיליון הב'.

מהמקור, מהאמת האלוקית המהווה אותו בכל רגע. ומטרת המצוות המעשיות היא לפעול שינוי במציאות מנותקת זו, ולהמשיך אלוקות גם במציאות שמצד גדרה היא מנותקת מהאמת האלוקית.

ההלכה נקבעת על פי המציאות הגשמית

על פי זה יומתק יותר מה שנתבאר לעיל, שדיני התורה נקבעים על פי גודרי המציאות הגשמית, אף על פי שהאמת של הדברים ברוחניות שונה. וכמו בדוגמה של עשיית תשובה על עבירה של מיתות בית דין: אף שכלפי שמיא גליא שהאמת היא שהאדם שב בתשובה שלימה והחטא נמחל, בכל זאת מכיוון שברובד החיצוני של המציאות, והיינו הגשמיות כפי שהיא מנותקת מהאמת הרוחנית - התשובה אינה ניכרת, אם כן ברובד זה, שהוא מציאות אמיתית מצד התורה²⁹, החטא קיים בכל תוקפו ומגיע לאדם עונש על כך.

זה אם כן תוכנם של הדינים בהם "חייב בדיני אדם ופטור בדיני שמים": גם אם מצד האמת הידועה ב"שמים", בבית דין של מעלה, אין הדבר נחשב לעבירה והאדם צריך להיות פטור, הרי כאשר מצד גודרי המציאות הגשמית נעשה מעשה של עבירה - האדם חייב. גודרים אלו הם הקובעים אם נעשתה מצווה - שעניינה חיבור עם המקור, או עבירה - שעניינה תוספת ניתוק מן המקור; האדם חייב בעונש או שהוא פטור. ועל פי הגדרים האלה נוהג הקב"ה עצמו עם האדם³⁰.

ובעצם, בכללות יותר, כל המצוות והעבירות מבטאות עניין זה. כאמור לעיל, לגבי האמת האלוקית כל הברואים בטלים למקורם לגמרי, ומבחינת מהותם הפנימית אין צורך לחברם למקורם על ידי המצוות וגם אי אפשר לנתקם מאלוקות על ידי העבירות³¹. תוכנו של המצווה והעבירה אינו אלא לפעול בגודרי הברואים: כלפי המציאות הגשמית, שנבראה כמנותקת ממקורה, המצווה מחברת את הדבר הגשמי למקורו, לאלוקות,

29. וכאמור לעיל, הכוח האלוקי המהווה את הברואים מהווה אותם מלכתחילה באופן מוסתר, וזה הגדר האמיתי שלהם.

על פי יסוד זה, אולי יש לבאר את לשון הר"ן שהובא לעיל (מאמר ראשון סעיף ג) שיתכן פסוק דין למטה אף על פי "שלא הגיע אל האמת". כלומר, תיתכן מציאות שעל פי האמת הגלויה ב"שמים" הדין צריך להיות כך וכך, ואילו מצד הכלל "אין לדיין אלא מה שענינו רואות" הכרעת חכמי ישראל למטה היא באופן "שלא הגיע אל האמת", ומכל מקום זה גופא האמת של התורה לקבוע את המציאות על פי גודרי העולם המעשי החיצוני, אף שלכאורה אינה כמו האמת הידועה למעלה. ואכמ"ל.

30. וכמבואר לעיל, שכאשר בטלו מיתות בית דין של מטה ודין נמסר לבית דין של מעלה, גודרי החיוב נשארים בעיקרם כפי שהם על פי בית דין של מטה.

31. עניין זה מאיר בגלוי בעצמיות הנשמה, ולכן מבואר בתניא פרק כד ש"גם בשעת החטא היתה באמנה אתו".

מובן שדברים אלו – שהרחיקים הרמב"ם, מתוך כוונה ברורה לשלול מושגים גשמיים מהקב"ה – דורשים בירור, אולם מתברר שהם מקבלים חיווק מפתיע דווקא מתורת הקבלה והסוד, וכדלהלן.

"באיקונין דמלכא"

את ההתייחסויות הראשונות לדברים בתורת הסוד אנו מוצאים בכמה מקומות בספר הזהר. בין השאר עוסק הזהר (ח"ג רלט, א) בנוסח המתאר את יצירת האדם מתוך ברכות הנישואין: "אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו".

כדי להבין את משמעות דברי הזהר בענין, יש לעמוד תחילה בקצרה על נוסח הברכה עצמה. לכאורה הלשון "בצלם דמות תבניתו" אינה עולה בקנה אחד עם שיטת הרמב"ם, שבמקום אחר (מורה נבוכים פרק ג) ביאר בעצמו את משמעות המושג "תבנית": "כי תבנית הוא שם נגזר מן 'בנה', ועניינו בניין הדבר ותכניתו, כלומר: תבניתו כגון הריבוע והעיגול והשילוש וזולתן מן התבניות". כיצד יתפרשו אפוא המלים "צלם דמות תבניתו" לשיטת הרמב"ם שאין מדובר כאן על דמות גשמית?

בשאלה זו הרגיש האבודרהם, וניסה ליישב זאת על ידי חלוקת הברכה לשניים: לדבריו, בעוד חלקה הראשון של הברכה מתייחס אל הבורא, שברא את האדם בצלמו, בצלם אלקים, הרי החלק השני "בצלם דמות תבניתו – שב אל האדם". ורצונו לומר דמות תבניתו, שהיא צורת גופו, יצר אותו בצלמו, שהוא צורת הנפש".

האבודרהם מסביר במלים נוקבות מה הוביל אותו לפירוש זה, שלכאורה נדחק אך בקושי בלשון הברכה: "ובל זה כדי לדחות כפירה הרעה שתעו בה רבים, שאמרו שעל תואר תבנית אדם נאמר שנברא בצלמו, כמו שביאר זה הרמב"ם בריש מורה נבוכים".

אולם הזהר, המתייחס כאמור לברכה זו, מפרש שהאדם נברא "באיקונין דמלכא, בצלמו כדמותו, דאיהו צלם דמות תבניתו". הרי ש"צלם דמות תבניתו" מתייחס אל הקב"ה³.

לכאורה הדברים מעוררים פליאה. היתכן שדווקא תורת הקבלה, העוסקת בסודם ופנימיותם של דברים, תשאיר את פירוש הפסוק כפשוטו, באופן שעלול להוביל חלילה להגשמה ול"כפירה רעה" (כלשונו של האבודרהם)?! מה פשר הדברים?

תבנית רוחנית

כאן באים חכמי הסוד ומגלים את עומק סודו ומשמעותו של המושג "צלם אלקים". ודאי שלמעלה אין צלם ותמונה, כדבריו התקיפים של הרמב"ם, אולם מבנהו ותבניתו של האדם למטה, גם אלו החיצוניים, עשויים בהתאמה למבנה ולתבנית הרוחנית שבעולם העליון.

האדם – כותב בעל עבודת הקודש (חלק ג פרק כה) – נברא "בצלם ובדוגמא העליונה, והדברים [ה]מוחשיים למטה מראים ומעידים על סיבותיהם [הרוחניות] למעלה".

על דברי הרמב"ם הוא מעיר:

הרב המורה ז"ל אמר להרחיק הנשמות... ואין לשון הכתוב סובל כוונת הרב, כי לשון "נעשה אדם בצלמנו וגו'" יורה על תיקון ועשיית דבר בדוגמת תבנית דבר. עם שזה רוחני שכלי גמור, וזה חומרי גשמי.

אף רבי חיים ויטאל מתבטא בחריפות בשער ההקדמות (הקדמה ד) כנגד "החכמים הפשטנים והחוקרים" שהתקשו להבין את עניין ה"צלם" כפשוטו⁴.

מהי אותה "תבנית רוחנית" שבצלמה נברא האדם? על כך כותב רבנו בחיי, בהמשך דבריו על הפסוק "בצלם אלקים" – "יש בכתוב הזה ענין עמוק חתום באוצרות המקובלים מבקשי ה', כי הוא סוד בנין עשר ספירות אשר האדם כלול בהם ותבניתו דוגמא להם".

בעולמות העליונים ישנן בחינות רוחניות שנאצלו ממנו יתברך, הנקראות כידוע עשר הספירות. הספירות הן הדרכים שבהן מנהיג הקב"ה את עולמו (כגון בחסד, בדין [=גבורה], או ברחמים [=תפארת]), והכינויים שאנו משתמשים בהם ביחס לקב"ה, כגון רחום וחנון, מופנים אל הקב"ה כפי שהוא פונה אלינו על ידי ספירות אלו. עשר הספירות הן גם המכוון של המרכבה העליונה

4. וזה לשונו שם:

"ובהקדמה זו יתבאר לך ענין פסוק 'ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו', אשר כל החכמים הפשטנים והחוקרים נתערבבו בענין זה – איך יסבול הרעת לומר שיש ח' ציור אדם במדות קצובות, והרי הקב"ה אין לו גוף וכח בגוף ואין לו ראשית ולא אחרית, וכמעט מונעים עצמם מלעסוק בחכמת ספר הוזהר מפני קושיא זו המערבכת שכלם; ואמנם אצל היורעים בחכמה זו יורעים כי עליהם נאמר (תהלים קלט) 'אשר יומרוך למזימה' ומסירים השגחת ית' מעל בראיו ח' בדבריהם האלה".

בקשר לכך יש לציין את דברי בעל הלשם בחלק הביאורים לדרושי עגולים ויושר (הקדמה לענף ב אות ג) "אעתיק לפניך מאמר אחר מדברי האריז"ל אשר בספר שער הקדמות, ומזה תראה כמה שהתרעם האריז"ל עצמו על אלו המתחכמים יותר מדאי להוציא הדברים מפשוטן, ואמר שם כי על זה נאמר 'אשר יומרוך למזימה' ח'".

צלם אלקים - שמירת הברית

שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שאחד שאל אצל כ"ק אדמו"ר מהר"ש (כמדומה) בענין שמירת הברית, ואמר לו כ"ק אדמו"ר מהר"ש שענין השמירה הוא כמו שהיה אצל האור החיים, שפעם נסע האוה"ח עם שיירה במדבר, וכשהגיע שבת לא רצו לחכות עליו ונשאר לבדו, ובא אליו ארי, והראה לו האוה"ח את אות הברית, וכשראה זאת, הנה לא זו בלבד שלא עשה לו מאומה, אלא ששמרו מכל החיות, ואחרי שבת רכב עליו האוה"ח ונסע עליו עד שהשיג את השיירא, עד כאן המעשה.

והביאור בזה – על פי מאמר רז"ל (סנהדרין לה, ב) "אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נרמה לה ככהמה", ולכן כשראה הארי אות הברית, שברית הוא לשון התקשרות, ובו נראה ביותר הצלם אלקים, אמיטית ענינו של האדם, אזי לא היה לו שליטה עליו, ואדרבה, ענינו אינו אלא לשמשו.

(לקוטי שיחות חלק יח ע' 462)

המתוארת בספר יחזקאל, שאף היא אינה אלא משל לכוחות הרוחניים שבעולמות העליונים⁵.

בהמשך דבריו מפרט רבינו בחיי כיצד מבנה גוף האדם מקביל לספירות העליונות (על יסוד התיאור המפורסם ב"פתח אליהו": חסד דרועא ימינא, גבורה דרועא שמאלא וכו'), ומסיים: "וכאשר ישיג האדם הענין הגדול הזה, יאורו עיניו ויובל להרחיק מן התורה והאמונה כל דופי וכל דיבה, ויהיה הכל ברור כשמש לפניו, שאין שם לא דמות ולא צורה כלל, וכן העידה התורה במעמד הקדוש כי לא ראיתם כל תמונה, וכתוב 'ותמונה אינכם רואים'... והכל דוגמא, כי היצירה התחתונה האחרונה דוגמת האצילות העליונה".

בין המוחין למידות

בעוד המקורות שתיארנו מקבילים בין עשר הספירות הרוחניות לתבנית גוף האדם, בתורת החסידות עובר מוקד הענין מן הגוף אל הנשמה. זהו מאפיין קבוע של

5. ראה באריכות שיעור קומה לרמ"ק פרק יד (ובתחילת ספרו תומר דבורה). עץ חיים שער הצלם. מבוא שערים שער ה חלק א פרק יג. שער הכוונות בכוונת חזרת העמידה ורוש ה'. משנת חסידים מסכת הגדלות ז"א.

החסידות בכלל, וזו החב"דית בפרט, המתרחקת מן ההגשמה תכלית הריחוק, עד שכל המשלים הגופניים, המובאים לרוב (כידוע) בזהר הקדוש ובשאר ספרי חכמת הנסתר, מתורגמים בה אל מושגיהם המקוריים בנשמת האדם, שמאורעות הגוף הם רק לבוש להם⁶.

ומעתה באנו ללמד ונמצאנו למדים, שכן, מתוך תפיסת המושגים הללו כפי שהם מוכרים לנו מנפש האדם, נוכל להבין קמעא – עד כמה שיש בכח האדם להבין – את תוכנם של מושגים אלה כפי שהם למעלה.

הנשמה, כותב רבינו הזקן בספר התניא (פרק ג), "כלולה מעשר בחינות, בנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן". והוא מוסיף ומציין שעשרת כוחות הנפש, כמו עשר הספירות למעלה, מתחלקים לשתי חטיבות נפרדות – שלושת הספירות העליונות שהן ה"מוחין" (חכמה בינה ודעת), ושבע האחרות שהן ה"מידות" (חסד, גבורה, תפארת וכו').

חלוקה זו תשמש עבורנו במאמר זה כדוגמא אחת, פעוטה, לדרך ההשתקפות של עשר הספירות העליונות בכוחות הנפש (מובן שמדובר בהיבט אחד בלבד של נושא רחב ביותר הנידון באריכות ובעומק בכתבי החסידות), וכדלהלן.

מתוך עשר הספירות של מעלה, רק שבע המידות משמשות להנהגת העולם בפועל. בריאת העולם היתה כשבעה ימים שכל אחד מהם מכון כנגד אחת המידות. אף שבעת שמותיו של הקב"ה מבטאים שבעה אופנים ודרכים שונות שבהם הוא מתגלה אלינו, בהתאם לשבע מידותיו הקדושות.

לעומת זאת, שלושת המוחין, חכמה בינה ודעת, הן בחינות אלוקיות עליונות המרוממות מן העולם ומן הנבראים. על כך אמרו חז"ל שהתורה – חכמתו של הקב"ה – קרמה לעולם. אין מדובר על קדימה בזמן, שהרי מושג הזמן עצמו התחיל רק עם בריאת העולם, אלא לקדימה במעלה ובחשיבות – התורה היא בחינה המרוממת מן העולם.

הרעיון האמור מובן היטב על ידי התבוננות בתפקידם של המוחין והמידות בנפש האדם. המידות הן הכלים שבהם האדם מתייחס לזולתו, ובאופן כללי אל העולם שחוצה לו. כל עניינן של המידות הוא התייחסות האדם אל החוץ, אם להתקרב (אהבה – חסד) או להתרחק

6. וזה לשון כ"ק אדמו"ר זי"ע (אגרות קודש חכ"ב ע' נח): "ומובן שלימוד הקבלה אינו מספיק בזה, ומוכרח לימוד החסידות המבאר הענינים שבקבלה ומפשיט אותם מגשמיותם, כי בלי הפשטה זו, הרי בלשון אדמו"ר הצמח צדק (דרך מצותיך קטו, ב) "צייה הבעש"ט שלא ללמוד ספרי הקבלה (כי בלי ידיעה זו) להפשיט הדברים מגשמיותם, מתגשם מאד ע"י לימוד זה וכו', ואע"פ שדברי האריז"ל הם נאמנים ואמיניים...".

(יראה – גבורה) וכן הלאה. זאת בדומה למידותיו של הקב"ה, להבדיל, שעניינן הוא היחס והפניה אל הזולת כביכול, אל הנבראים.

שכלו של האדם, לעומת זאת, הוא עולמו הפנימי. גם כשהשכל מברר דבר־מה שמחוץ לו, הרי בבירור השכלי אין שום יחס או נטיה כלפי הדבר (שאם כן אין זה בירור שכלי אמיתי), והבירור נעשה בין האדם לבין עצמו.

נקודה זו מבוארת בפירוט במאמרו של אדמו"ר מוהר"ש ‏(ר"ה איתא במדרש תילים, ספר המאמרים תרל"ד):

ענין בחינת המוחין אינם שייכים לעולמות כלל, וגם בשלא יש למי להשפיע דבר שכל, הרי הוא יכול לישב ולהשכיל השכלות. משא"כ בבחינת המדות, על דרך משל מדת החסד, בשלא יש למי להשפיע טוב וחסד, הרי בטל כל המדה וכלא היה כלל.

וכמו שמצינו באברהם, דכתיב ביה ”והוא יושב פתח האהל כחום היום”, שענין מה שישב על הפתח הוא שחיפש אחר עוברים ושבים בכדי שיהיה לו למי להשפיע חסד, כי בלתי ה'מקבל' מתאבד [=אובדת] כל פעולת ה'משפיע' בו'.

ועל דרך זה יובן למעלה, דכתיב ”וזכר רחמין וחסדיך כי מעולם המה”, שבחינת הרחמים והחסדים זהו שייכים לעולמות... כי בלא התהוות אינם צריכים למדת החסד, כי על מי יתחסד... אבל מבחינת המוחין לא נמשך בבריאת העולם.

ובמקום אחר ‏(ר"ה אשר ברא, ספר המאמרים תרכ"ח):

והגם כי אמרו רז"ל ”ומתלמידי יותר מכולם”, היינו שעל ידי התלמיד מתוסף אצל הרב, אבל מכל מקום גם בלא התלמיד יוכל לישב ולהשכיל השכלות, וכמו שמצינו ברשב"י ור"א בנו שישבו במערה י"ג שנה ולא היה להם לפני מי להשפיע, מכל מקום נתוסף אצל רשב"י, עד שתחילה כשהיה שואל איזה דבר היה רפב"י משיבו י"ב פירוקם, ואחר כך היה בהיפך, כששאל רפב"י איזה דבר השיב רשב"י כ"ד פירוקם, כמאמר רז"ל בשבת דף ל"ג ב', הרי שנתוסף אצל רשב"י הגם כי לא היה לו לפני מי שישפיע.

ולהלן שם:

וגם אם יהיה לאחד איזה עיון אם כך הוא או אפשר לומר סברא אחרת, היינו כשצריך לעיין איזהו סברא טובה יותר וקרובה אל האמת יותר, אזי הולך בעיון ונושא ונותן בעיון שכלו, הרי בשעה זו איננו משפיע לזולתו כלום, אדרבה, הרי הוא משקיט כל בוחותיו שאינם מבחינת השכל, שישקטו מפעולתם למען לא יבלבלו אותו מפעולתו בפעולת השכל... ובענין שמצינו בסנהדרין בפ"ה ‏(משנה ה), שכל אחד ואחד היה

נושא ונותן כל הלילה ולמחרת משכימין ובאים לבית דין, זה אומר אני מזכה ומזכה אני במקומי, שפירוש מה ”שהיו נושאים ונותנין כל הלילה” פירושו – כל אחד ואחד לעצמו, עיון בפירוש רש"י...

”צלם אלקים” שבאדם ניכר אפוא מתהלכותיה של הנפש, וכל כח מכוחותיה מכוון כנגד כח של מעלה. בהמשך הפרק בתניא, ולהלן באגרת הקודש סימן טו (ובמקומות נוספים בהרחבה יותר) מבואר מקומו ותפקידו של כל אחד מעשרת הכוחות הללו, כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן'.

"צלם" ו"דמות"

אולם עשרת הכוחות הללו – השתקפות עשר הספירות של מעלה – אינם ייחודיים רק לנשמה הקדושה. מפורסמים הדברים בפתיחת ספר התניא, המיוסדים על ”מה שכתב הרב חיים ויטאל ז"ל בשער הקדושה [ובעץ חיים שער נ' פרק ב'], דלכל איש ישראל, אחד צדיק ואחד רשע, יש שתי נשמות, וכדכתיב: 'ונשמות אני עשיתי', שהן שתי נפשות. נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא, והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף, וכדכתיב 'כי נפש הבשר בדם היא'... ונפש השנית בישראל היא חלק א־לֹה ממעל ממש”.

ואף לנפש הבהמית עשרה כוחות משלה, כמבואר להלן שם ‏(פרק ו): והנה זה לעומת זה עשה א־להים, כי כמו שנפש הא־להית כלולה מעשר ספירות קדושות... כך הנפש דסטרא־אחרא... שהן שבע מדות רעות... ושכל המולידן, הנחלק לשלש, שהן חכמה בינה ודעת מקור המדות.

האם גם נפש זו עשויה בתבנית של מעלה? ובכן, את ההבדל בין שתי הנפשות מבחינת היחס שלהן למקורן האלוקי מתמצת בעל התניא בשורות אחדות בלקוטי תורה ‏(פרשת כי תצא לו, ב ואילך):

הנפש הבהמית... נשתלשלה ממקום גבוה על ידי אמצעים רבים ודרך שרים ומזלות, כמאמרם ז"ל ”אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה בו ואומר לו גדל”, ”כי גבוה מעל גבוה וגו' וגבוהים עליהם”, ועל ידי ריחוקה מאור ה' בהשתלשלות ממדרגה למדרגה ומעילה לעלול בהסתרים וצמצומים רבים, עד שנתלבשה בגוף האדם בשר ודם, לכן היא כלולה מטוב ורע, וממנה באות לאדם מדות רעות מיסודות הרעים שבה, וגם שכל אנושי, כי כל נפש כלולה מחב"ד ומדות, ומצדה יכול האדם להיות מעוברי רצונו ח"ו, כמו שכתוב ”ונפש כי תחטא”, כי מחמת ריבוי ההסתרים וצמצומים המכסים ומעלימים

אור אין סוף ברוך הוא נראה לאדם שהוא י'ש' ודבר בפני עצמו.

ונפש השנית בישראל נקראת נפש אלוקית, והיא הבאה לאדם בלי אמצעים כלל כמו שכתוב ”והאלקים עשה את האדם ישר”, וכמו שכתוב ”ואתה נפחתה ב”י” – “ואתה” ממש, בלי ממוצעים, “ויפח באפיו נשמת חיים וגו'”, כמשל הכל האדם שיוצא ממנו, ואף על פי כן היא מיוחדת עמו בלי הפסק... ומצדה לא היה באפשרויות האדם להטוא כלל ולהיות מעוברי רצונו, אחרי שהיא מיוחדת [=מאוחדת] תמיד במאצילה, זולת שהנפש הבהמית מלביש אותה ומכסה ומעלים מהביט באור אין סוף ברוך הוא.

הבדל זה – מחדש בעל התניא ‏(מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ג ע' תשכ) – בא לידי ביטוי בכפל הלשון בפסוק ”נעשה אדם בצלמנו כדמותנו”:

וזהו שכתוב ”נעשה אדם בצלמנו כדמותנו”: ”בצלמנו” – הנפש האלקית שבצלם אלקים היא בלתי פירוד כלל כנ”ל, אבל הנפש השכלית נקראת “דמות”, שהיא יש ודבר בפני עצמה נפרד מיחודו יתברך, כמשל הדמות המצויר בלוח והמראה הנראית בזכוכית, מה שאין כן צלם היצירה עצמה.

בפירוט יותר מתבאר הבדל זה במאמרו של אדמו"ר מוהר"ש על הפסוק':

הנה ההפרש בין צלם לדמות [הוא], שהצלם הוא כמו עצם הדבר ממש כמו שהוא, והדמות הוא רק מראה הדבר ההיא לבד.

ועל דרך משל, כשעושים צלם איזה אדם – חותכים מעץ או מאבן צלם איש ההוא בעובי גופו ובחיתוך אבריו, או כשמציקים [=יוצקים] מאיזה מין מתכת גם כן מציקים אדם צלם גופו כמו שהוא בציור פרטי אבריו של אדם ההוא, במדת חוטמו ארכו ועוביו הכל כמו שהוא; משא"כ כשמציירין דמות האדם, לא נמצא שום דבר בעוביו, כי אם שמצויר בדיו שהור על גבי לבן והרי זה נראה תמונת האדם. והגם שגם בתמונת האדם גם כן ניכר כל פרטי אבריו הן בארכם והן ברחבם, אמנם אינם אלא תמונת דבר ההיא ולא כמו שהוא בחיתוך אבריו בדרך מדידה, שהיקף אבר יד או רגל ישתנה לעצם היד או הרגל, אלא שרק נראה מדתו על ידי הציור לבד, ולא ממש, שלא נמצא כלל שום ממשות בדמות, כי אם בצלם יש ממשות הדבר ההיא בו'.

או על דרך משל האדם העומד נגד המראה (שפיגל בל"א) שנראה בה תמונת האדם ממש כמו שהוא,

^[1] תורת שמואל תר"מ חלק א ע' פט

אבל באמת איננו שם כלל וכלל, ולכן כשעובר האדם ממקום מצבו נגד המראה לא ישאר שם רשימה כלל בהמראה, והיינו מפני שגם תחילה לא היה בעצם כי אם תמונתו לבד, ולכן כשהולך הלאה או הופך את עצמו על צד אחר לא נראה כלל, מה שאין כן צלם איש הרי הוא תמיד בצלמו כמו האיש ההוא בכל פרטיו, כשישנו שם וכשאינו שם, שזה ממש בלי שום שינוי בו'.

וזהו שרש ההפרש בין נבואת משה לנבואת שארי כל הנביאים, שכל הנביאים נתנבאו ב"כה", נוסף עליהם משה שנתנבא ב"זה". פירושו: ”כה” הוא “כדמותנו”, שהוא בחינת דמות הדבר ההיא לבד ולא העצם, וכמו שכתוב “וביד הנביאים אדמה”, שנראה להם במראה הנבואה דמות הדבר, ולכן נקרא בשם “אספקלריא שאינה מאירה”, היינו כמו המראה שאינו עצם הדבר כלל כי אם דמותו לבד כנ”ל; מה שאין כן משה נתנבא ב"זה” – הוא בחינת עצם הדבר כמו שהוא, וכמו שכתוב “פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות”, פירושו, כי החידה הוא שאין אומרים לו הדבר כמו שהוא, רק מלוכש בדבר אחר שמסתיר על הבנת הדבר, ועם כל זה אם הוא חכם הרי הוא מבין מתוך הלבשת החידה [את] עצם הדבר, והרי זה כמו המראה שהיא המראה תמונת האדם; אבל משה רבינו ראה באספקלריא המאירה, היינו כמו שרואים דרך זכוכית לבנה שרואים בה דרך אור ישר עצם מהות הדבר כמו שהוא.

עיקרה של הנשמה נשאר למעלה

לאחר שהבחנו בין "צלם" ל"דמות", מתברר שגם ב"צלם" – שתי בחינות שונות.

בלקוטי תורה פרשת כי תצא ‏(לו, א ואילך) עומד בעל התניא על כפל הלשון בפסוק ”ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אותו” (כפי שהקשה הזוהר הקדוש בתחילת ספר במדבר: ”אית לאסתכלא ביה כהאי קרא... כיון דאמר בצלמו, מאי בצלם אלקים ברא אותו? אלא ודאי תרין דרגין וכו'”), ומבאר שכפילות זו רומזת לשתי הדרגות שבנשמה, אחת המתלבשת בגוף והשנייה שנשארת למעלה. וזה לשונו:

ב' פעמים "בצלם" כנגד ב' בחינות שיש בנשמה: הא' המתפשטת ומתלבשת בגוף... ובחינה הב' היא בחינת הנשמה שעומדת למעלה בבחינת מקיף, ואינה מתפשטת ומתלבשת תוך הגוף כלל, ונקרא בשם "מזל" בלשון רז"ל^[8]... כי "מזל" לשון מפעיל – שמזיל וממשיך ההארה והשפעה לבחינת הנשמה שבתוך

^[2] ראה גם בחלקו הראשון של מאמרנו.

כיתרון האור מן החושך

טעמים רבים הובאו בדברי רבותינו הראשונים למנהג הקריאה בחג הסוכות במגילת קהלת, שכולה ענינים מכבשונו של עולם. אור וחושך, רוח וגשם, יצר טוב ויצר רע - לפנינו לקט ביאורי חסידות היוורדים אל סודם של דברים בפסוקי המגילה המקהילה את רזי חכמתו של שלמה המלך

קהלת - מלשון קיבוץ ואסיפה

דְּבָרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד (א, א)

שקיהל חכמות הרבה. (רש"י)

רוצה לומר שקיבץ כל החכמות אלוהו"ת והקדושה מהשבירה [שנפלו ב"שבירת הכלים", שבה נפלו ניצוצות עליונים למקומות תחתונים]. וסוד השבירה הוא מרומז בפסוק (להלן ב, יז) "הכל הבל ורעות רוח", ורעו"ת הוא לשון שבירה [כמו "תרועם בשבט ברזל"].

(המגיד ממעזריש, רמזי תורה סימן רכב)

אשר לא לה' המה

רְאִיתִי אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה הַבֶּל הֶבֶל וְרָעוּת רֹחַ (א, יד)

ורעות. ענין שבירה, כמו תרועם בשבט ברזל. (מצודת ציון)

הנפש [הבהמית] דסטרדא אחרא מקליפת נוגה המלוכשת בדם האדם, היא כלולה מעשר כתרין

אך הענין הוא, דזה מה שבני אדם אינם שומעים ברוזים העליונים הוא רק בחלק הנשמה שבגוף, מפני שהגוף והנפש הבהמית מעלימים ומסתירים על אור הנשמה, ונוסף לזה ההמשכה לעניני עולם וטרדות שונות מגדילים עוד ההעלם וההסתה, ומפני זה אינם שומעים הברוים העליונים, ואין זה שאין שומעים הברוים העליונים, אלא לפי ששומעים ענינים אחרים ומקושרים בהם, לזאת אינם שומעים הברוים של מעלה.

והמשל בזה: כמו שאנו רואין במוחש בטבעי בני אדם, דכאשר הוא טרוד באיזה ענין ושקוע בו במאד, יכול לעמוד זמן רב דיום או יומיים בלא אכילה ושתיה, ובאלו שכח עליהם לגמרי, שבמשך זמן טרדתו הרי לא הרגיש כלל שחפץ לאכול ולשתות. ובאמת הרי אין זה שלא חפץ לאכול ולשתות, אלא להיותו קשור בטרדתו הגדולה בהענין שהוא מוטרד, הרי לא הרגיש כלל בכוסף והכרח האכילה ושתיה. והדוגמא מזה יובן ברוחניות, דהתקשרות הטרדה בעניני עולם מעלימים ומסתירים על אור הנשמה, שאינו נשמע הברוים העליונים המעוררים על התשובה וההילוך בדרכי התורה והמצוה.

אך ידוע דלא כל הנשמה מתלבשת בגוף, ומה שמתלבש בגוף הוא רק הארת ומקצת הנשמה, דעצם הנשמה הרי אינה בערך ההתלבשות בגוף, דהגוף הוא קטן מהכיל את הנשמה, דנשמה היא גבוה במעלה ומדרגה ממלאך, ו"מלאך בשליש עולם עומד"¹², וכל שכן הנשמות שהם למעלה ממלאכים; אלא מה שמתלבש בגוף הוא רק הארה לבד, ועיקר הנשמה היא למעלה, והנשמה כמו שהיא למעלה הנה היא רואת ושומעת הברוים העליונים, וכמו שכתוב (דניאל י, י) "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא", ואמרו רז"ל (מגילה ג, א) "אף על גב דאינהו לא חזו מזליהו חזו". "מזליהו" הוא שרש ומקור הנשמה כמו שהיא למעלה, ושרש ומקור הנשמה רואה ושומעת כל הברוים העליונים. ובתיב (שיר השירים ד, טו) "ונוזלים מן לבנון", דמשורש ומקור הנשמה כמו שהיא למעלה נוזל ונוטף גם בהארת הנשמה שבגוף, והן הנה התרחורי תשובה שבאים להאדם פתאום בלי שום הכנה כלל, ואפילו "רשעים מלאים חרמות" שמתעוררים בתשובה.

דברים אלו הם, כאמור, כטיפה אחת מן הים בנושא זה, ועוד חזון למועד להאריך בכך אי"ה בהודמנויות נוספות.

12. ראה בראשית רבה פס"ה, יב.

הגוף... וזהו בחינת "מזל" הנזכר בדברי רז"ל, "מזליה חזי"...

ובנודע ממאמר הבעש"ט נ"ע⁹ בענין הבת קול שמכרות "שובו בנים", דקשה מי הוא השומע בו, ואם בן מהו הפעולה מהברו. אלא היינו דמזליה חזי הברו, ומזה נמשך גם בן הרגשה בנשמה שבגוף, שנמשך לה מלמעלה מבחינת מזליה, ועל בן נקרא "מזל" - שממשיך ההזלה וההשפעה, והמזל הוא בחינת אלקות שאינו מתלבש בנפש כלל.

כלומר, הכפילות "בצלמו, בצלם" רומזת לשתי הדרגות שבנשמה: דרגה אחת היא עיקר הנשמה, הנשארת כמו שהיא טרם הירידה לעולם הזה "במדרגה עליונה ודבוק תמיד למעלה וכמאמר הזהר ד"כל דיוקנא דנשמתא הות קיימא קמיה מלכא קדישא"... וכמו שכתוב "חי ה' אשר עמדתי לפניו", "לפניו" דייקא וכו"¹⁰ (מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ע' תתכד); לעומתה, הדרגה השנייה מכוונת לחלק של הנשמה היוורד להתלבש בתוך הגוף.

אדמו"ר מוהריי"צ, במאמרו על המשנה "בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות וכו"¹¹, מבאר ענין זה בפירוט ובהמשכה. תחילה הוא מביא בלשונו את שאלת הבעש"ט - מה התועלת בהכרות הבת קול אם בני האדם ממילא אינם שומעים אותן:

כוונת הבת קול הוא שהכרותו יפעול על בני אדם שיעשו תשובה ויתחרטו על עניניהם הלא טובים, וזהו כל עניני הברוים של מעלה, וכמו שכתוב "אמר אליהם חי אני... אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרך וחיה, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל"... אם כן, הלא כל עניני הברוים הוא לעורר על התשובה וללכת בדרכי התורה והמצוה, וכאשר אין שומעים את הבת קול המכריז, מהו התועלת של ההכרזה?

ומבאר, שאף שהאדם אינו שומע את ההכרזה, עיקר נשמתו שנשארה למעלה שומעת אותה, ומזה יורדת על האדם התעוררות תשובה מבלי שהוא עצמו יודע מדוע התעורר לכך:

9. ראה גם כתר שם טוב המבואר סימן קמו ובמצוין שם.
10. ושלציון לדברי השפת אמת (תבא, תרנ"ז), בכך שעיקר הנשמה היא למעלה, וז"ל: "שרש נשמת האדם למעלה, חלק אלוקי ממעל, וכשעושה למטה מצוה ותורה מעורר כח הנשמה למעלה ושם מקבל פני השכינה... וכמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם לחי עלמא... וזה ענין 'גדול העונה אמן יותר מן המכר' דאיתא בגמרא עלה (סוף נזיר) תדע שגולירין מתגרין במלחמה וגביורין נוצחין, הרמז, כי עיקר הנצחון בכח השרוש שלמעלה בשמים, וכל העבודה למטה הוא רק בחינת גולירין מתגרין במלחמה ומתעורר כח הגבורה שבשמים".
11. ספר המאמרים תרצ"ב ע' קיד.

כל מלין דמתעבדין דלאו אינון פולחנא דקוב"ה, הבל יתעביד מנייהו, איהו תבירא דרוחא [כל הדברים הנעשים שאינם עבודת ה', הבל ייעשה מהם, הם שבירת הרוח]... הדא הוא דכתיב הבל ורעות רוח. (זהר בשלח בט, א)

...וכן בברית הלשון כת שקרנין כו' הבלא דשקרא, וכן המספר בגנות חבריו אפילו אומר אמת.

והענין, כי הנה דיבור הוא מלשון הנהגה [=הובלה] והמשכה, וכמ"ש (תהלים מז, ד) "ידבר עמים תחתינו", וזהו ענין "ידבר ה' אל משה", שהמשיך רצונו וחכמתו ית' למטה.

והמספר בגנות חבריו או דובר שקר, הרי הבל היוצא מפיו הנה הוא הבל ורעות רוח תבירא דרוחא כו' – שמשבר ומפסיק כח וחיות רוח אלקים הנמשך אליו, ולכן אפילו עוסק בדברי תורה אחר כך, הרי לימודו אינו נקרא בשם דבר ה' זו הלכה.

(אדמו"ר הזקן, לקושי תורה ראש השנה סג, ד)

להסתכל בשורש

הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ (ב, יד)

פירוש: כל מה שהוא רואה בעיניו הוא מסתכל בראשו, פירוש בשרשו. כי כל דבר מה שיש בעולם הכל יש להם שורש בעולם העליון כנודע. נמצא מזה ההסתכלות עליהם הוא מקשר ומייחד הבורא ית' עליו... להורות כי מלוא כל הארץ כבודו רב ושלט שרשא דכל עלמין. וזהו ראשית חכמה יראת ה', יראה מכח בושה [מפני ה' שמלוא כל הארץ כבודו], להעלות מכל המדות והתנועות להשי"ת כנוכר, בגין דאיהו רב ושלט. ואם לאו, ח"ו הוא נרגן מפריד אלוף (משלי טו, כח), אלופו של עולם [כי מפריד בין המציאות התחתונה לשרשה האלקי].

וגם כל התנועות צריך שיהיה עושה אותם ביראה ובבושה, כי הוא עושה ממש בכחו יתברך [שכחו יתברך הוא המלוכב בכל תנועה שעושה].

(המגיד ממעוריש, רמזי תורה סימן שיח)

תפילה עבור השכינה

הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ (ב, יד)

דשכינתא שריא על רישיה וכל חכים עיניו ומילוי

בראשו אינון בההוא דשריא וקיימא על רישיה [כי השכינה שורה על ראשו, וכל חכם, עיניו ודבריו הם בראשו, היינו במה ששורה וקיים על ראשו]. (זהר בלק קפו, א)

פירוש ענין ההסתכלות והעיון בזה הוא כמ"ש בגמרא ברכות (ה, א) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש". ופירש הרב המגיד ממעורישט נ"ע, דכשהאדם מבקש ומתפלל על חסרון, אל יתפלל על חסרון שלו, כי אם על חסרון שלמעלה, שהרי כל חסרון למטה יש מזה חסרון למעלה, וכמאמר בזמן שאדם מצטער שכינה אומרת זה הלשון, כביכול קלני מראשי קלני מזרועי (סנהדרין מז, א. וברש"י: "כמו שאדם יגע ועייף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי"). ועל ידי שנשלם החסרון למעלה, על ידי זה נשלם גם החסרון למטה, וזהו ענין ההסתכלות שבראשו, היינו התפילה על החסרון שלמעלה [שהוא שורש החסרון שלמטה].

(אדמו"ר מוהרש"ב, ספר המאמרים תרנ"ח ע' קמז)

צריך לראות

הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ (ב, יד)

בתחילת הדבר מסתכל מה יהא בסופו. (רש"י)

וזהו ענין איזהו חכם הרואה את הנולד, הרואה דייקא, היינו, שלא מספיק שמיעה לבד, שענינה הבנה והשגה, שמע הוא מלשון הבנה, כי בשכל בלבד, הנה אף שעכשיו הוא מבין, מכל מקום, יכול להיות עוד שכל שיסתור את השכל הקודם, ולכן מצד השכל לבדו אפשר להיות אחיזה ללעומת-זה [=לצד אחר].

ולכן צריכה להיות בחינת ראייה דוקא, שהוא ההתאמתות בהדבר כמו שרואה בראיה חושית בעיני בשר, דאף שעכשיו לא ישנו הדבר ויבוא אחר כך, מכל מקום הרי זה אצלו כאילו הוא כבר רואה את הדבר בעיני בשר.

(אדמו"ר מוהרש"ב, ספר המאמרים פר"ת ע' רסג)

עבירה נצחית

הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ (ב, יד)

בתחילת הדבר מסתכל מה יהא בסופו. (רש"י)

וזהו גם כן מה שאמרו חז"ל איזהו חכם הרואה את

טעם קריאת קהלת בחג האסיף

יש דברים אשר הם נגד כבוד שמים, אבל בכלל [=בתוך חלק מהכלל] נעשה ריבוי כבוד שמים מהכל, וגם הרע מסייע לזה על ידי שהוא תוך הכלל... וזה ענין קהלת זה על ידי שמברר שכל עניני עולם הזה הבל, על ידי זה מתקן גם עניני עולם הזה להיות בכלל, ונקרא קהלת על שם קיבוץ הכל.

וגם חג הסוכות נקרא חג האסיף על שם זה, שיש ברכה ושפע לכל העולם על ידי שהאומות יכניעו את עצמם [להיות חלק מן הכלל], ואז היה מתקיים אצלם החיות שניתן להם בחג.

(שפת אמת ליקושים)

הנולד, שבכל דבר הוא מסתכל ורואה את הנולד מזה. וענין זה הוא עיקר גדול בעבודת ה', דלהיות שקיום המצוות הוא עבודה גדולה וטרחת יתירה, וכמו כן המניעה מעבירה היא עבודה ויגיעה רבה, הנה זה אפשר להיות על ידי זה שרואה את הנולד, כמאמר והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, דהפסד המצוה צריך לחשב כנגד שכרה, שההפסד דעכשיו הוא באין ערוך להשכר שיהיה אח"כ, דההפסד הוא בדברים גשמיים שהם ענינים עוברים, ואילו השכר הוא שכר נצחי. ובפרט לפי המבואר בענין שכר מצוה מצוה דמצוה היא מלשון צוותא, והיינו ששכר המצוה הוא ההתקשרות בעצמות אין-סוף ב"ה, הרי בוודאי שאין ערוך כלל הפסד המצוה לגבי שכרה שיהיה אחר כך.

וכמו כן הוא גם כן לענין שכר עבירה כנגד הפסדה, דשכר עבירה הוא "נופת תטופנה שפתי זרה" (משלי ה, ג), הנה צריך לחשב שכר זה כנגד ההפסד, "ואחריתה מרה כלענה" (שם), אשר גם הפסד זה הוא נצחי, דכמו ששכר המצוה הוא נצחי כנ"ל, כמו כן גם הפסד העבירה הוא נצחי, כמ"ש בתניא לענין טמטום המוח או טמטום הלב שנעשה ע"י העבירות, שאף שכבר עשה תשובה נכונה, הרי עיקר התשובה בלב, והלב יש בו בחינות ומדריגות רבות [ואם כן עדיין יכול להוסיף תשובה על תשובתו] והכל לפי מה שהוא אדם וכו'... ולכן אמר דוד "וחטאתי נגדי תמיד".

ומזה מובן שהפסד העבירה, אחריתה מרה, הוא ענין נצחי, ובמילא הנה שכר העבירה אינו נחשב לכלום

כנגד הפסדה. ועל ידי זה שמחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, מחשב ורואה מה שיהיה בסופו, שזהו על דרך מ"ש איזהו חכם הרואה את הנולד, אזי יקיים את המצוות, מבלי הבט על גודל היגיעה שבדבר.

(אדמו"ר זי"ע, תורת מנחם ח"י ע' 345)

חכמה מושחתת

שֵׁשׁ יִתְּרוֹן לְחֶכְמָה מִן הַפְּסָלוֹת בִּיתְּרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ (ב, יג)

ואיתא בזהר, שסכלות הוא חכמה דקליפה, וזהו שהיצר הרע נקרא בשם מלך זקן וכסיל.

מצד החכמה דקליפה נעשה ענין הפירוד, דהנה, ההפרש בין חכמה דקדושה לחכמה דקליפה הוא, שחכמה דקדושה פועלת ביטול, וחכמה דקליפה פועלת ישות ופירוד. דהנה, חכמה דקדושה מבארת ענין ההתהוות יש מאין, ושגם לאחר שנתהווה צריך להיות תמיד ה"אין" בה"יש" להוותו ולהחיותו, כיון שכל מציאות היש הוא ה"אין" האלקי, ולכן פועלת החכמה דקדושה ענין הביטול.

מה שאין כן חכמה דקליפה עוסקת בהיש לאחר שנתהווה, היינו שמבארת פרטי עניני היש. וכיון שכל עסקה הוא בהיש, לכן היא פועלת ישות לא רק בהמדות אלא גם במוחין, והיינו דלבד זאת שהמדות מצד עצמם הם בתנועה של ישות, הנה החכמה דקליפה מוספת בהם ישות, והיינו שהמדות הם מדות רעות וכו'.

וזהו הטעם שכמה חכמים גדולים מחכמי אומות העולם היו מושחתים במדות רעות במדה הכי גדולה, ולא הועילה להם חכמתם כלל, דטעם הדבר הוא לפי דחכמה דקליפה פועלת ומוספת ישות.

(אדמו"ר זי"ע, תורת מנחם ח"י ע' 300)

הצמיחה וההתהוות - מהבחינה הנמוכה ביותר

הַבֵּל הָיָה מִן הָעֵפֶר (ג, כ)

הנה ידוע דיש ד' יסודות אש רוח מים עפר, והם נגד דומם צומח חי מדבר כידוע. והנה העפר הוא בחינה התחתונה שבכולם כידוע, ולכאורה יש להפליא מאד,

אם העפר הוא בחי' התחתונה למה מן הארץ יצאו הכל מכל ר' מדרגות דצח"ם, וכמ"ש הכל היה מן העפר כו', וכנראה בחוש שהעפר מצמיח מבחינת דומם כאבן, וגם מצמיח פירות ותבואות וכל מיני תענוגי מעדני מלכים הכל מן העפר, וגם נפש המשכלת כתיב בו ויצר ה' את האדם עפר מן האדמה כו'.

וגם הנה על דרך הזה בבחינת ארץ העליונה שהיא ספירת המלכות, שהיא בחינה האחרונה ׀התחתונה שבספירות, ומכל מקום נאמר בה דוקא שהיא תוליד ותצמיח את הכל...

והנה ידוע דבקדושה כל הספירות הם בבחינת ההתכללות, שכלולים זה מזה, עד שאמרו בספר יצירה דנעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחילתן. ואמנם הענין הוא דהתחלה נעוץ בסוף דוקא ולא באמצע, משום דבסיום גמר ההשפעה שם ניכר ונגלה כח התחלה דוקא, ולא באמצעות ההשפעה. וזה מובן על דרך משל הכאת אור השמש בארץ, שחמימותו דוקא בארץ למטה ולא באמצע אויר הארץ כידוע. והנמשל מזה יובן למעלה, דמטעם זה דוקא נעוץ תחילתן בסופן כו'. וזהו בחינת ההתכללות, שכלול התחלה בסוף. וד"ל.

[[]אדמו"ר הזקן, מאמרים תקס"ו ח"א ע' קנש)

יסוד עבודת ה' - קבלת עול מלכותו

הַכֵּל הַזֶּה מִן הָעֵפֶר (ג, כ)

הנה העפר הוא ספירת המלכות, סופא דכל דרגין דאצילות ׀סוף כל הדרגות, הדרגה האחרונה העומדת תחת כל הספירות העליונות, הן המוחין והן המידות.

ובעבודה הוא קבלת עול מלכות שמים ׀שהיא הדרגה התחתונה ביותר, שאף שאינו מבין (מוחין) ואינו מרגיש (מידות), מקבל עליו עול מלכותו יתברך (מלכות).

וזהו הכל היה מן העפר, דעל ידי קבלת עול מלכות שמים מגיעים לכל המדרגות.

[[]אדמו"ר זי"ע, תורת מנחם ח"ו ע' 35)

כוונת התהוות הרע - הפיכתו לקדושה

טוֹב יֵלֵד מִסֶּבֶן וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּבָסִיל (ד, ג)

ילד מסכן וחכם זה יצר טוב. ולמה נקרא שמו ילד?

כי אין מזדווג לאדם אלא מבן י"ג שנה ולמעלה... מלך זקן ובסיל זה יצר הרע... ולמה קורא אותו זקן? שהוא מזדווג לו מילדותו ועד זקנתו. (קהלת רבה על הפסוק)

לכאורה אינו מובן למה בא היצר הרע קודם להיצר טוב.

אך הענין, דזהו מפני שקליפה קדמה לפרי. דהנה אנו רואים בכל דבר שעיקר המכוון בא לבסוף, כמו בתבואה, הרי מתחילה צומח השחת והתבן והתבואה בא לבסוף, וכשנצמח התבואה אז זורקין השחת והתבן. וביותר הוא באילנות, שכמה שנים צומח האילן והענפים והעלים, ואחר כך בא הפרי.

וכמו כן הוא בכללות הנבראים, דמתחילה נברא הדומם ואחר כך צומח ואחר כך חי ואח"כ מרבר, שהוא האדם שהוא העיקר, וכמאמר (שבת ל, ב) כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל כדי לצוות לזה, והוא בא לבסוף.

וכל זה הוא מפני שקליפה קדמה לפרי, והיינו מפני ששרשם הוא מעולם התהו שקדם לתיקון, דהנה איתא במדרש רבה ע"פ והארץ היתה תוהו ׀מלמד שהיה בונה עולמות ומחריבן, דין אהני לי ודין לא אהני לי", וידוע שהוא בחינת תהו ותיקון, שתהו קדמה לתיקון, והיינו קדם במעלה, שבתהו היו אורות מרובים ואורות תקיפים ׀וכיון שלא יכלו הכלים להכיל את האורות נעשתה שבירת הכלים, אמנם משבירת הכלים דתהו נתהווה מציאות הרע ׀שהניצוצות נפלו מטה מטה.

אמנם על ידי שמבררים ומהפכים את הרע לטוב ׀ומשיבים את הניצוצות למקורם, על ידי זה נעשה יתרון אור גם לנפש האלוקית ׀וכנ"ל, מפני שהקליפה קדמה לפרי, היינו ששורש היצר הרע בעולם התהו גבוה משורש היצר הטוב בעולם התיקון, כמו שנתבאר, וכמו שכתוב (בראשית א, לא) ״טוב מאוד״ ואמרו רז"ל (בראשית רבה על הפסוק) טוב זה יצר טוב ומאד זה יצר הרע, דהיינו שעל ידי שמהפכים את הרע לטוב על ידי זה באים לבחי' האהבה דבכל מאדך, דכשנפש הבהמית מתפעל באהבה, הוא בתוקף כמו שמצד שרשו, ועל ידי זה נעשה יתרון גם בהנפש האלוקית.

[[]אדמו"ר מוהרש"ב, ספר המאמרים תרס"ג ח"א ע' רכח)

הכסיל הערמומי

מֶלֶךְ זָקֵן וּבָסִיל (ד, ג)

...אף שנקרא ׀היצרׁ מלך זקן ובסיל, הנה זהו על

תשובה עמוקה שהועילה לתקן את המעוות

מַעֲוֵת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהַמְנוֹת (א, טו)

זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. (חגיגה ט, א)

ידוע המעשה שהיה לפני רבינו הגדול ׀אדמו"ר הזקן, ואני שמעתי אותה מאיש נאמן. ומעשה שהיה כך היה באחד שנקרא ר' אפרים והיה דר בכפר ונסרח רחמנא ליצלן בעון נשג"ז (ראה סנהדרין פא, ב) והוליד כמה ממזרים ר"ל כו', ובסוף הביאו אותו לרבינו אדמו"ר הגדול זצוק"ל. וכשנכנס נתן רבינו ז"ל ראשו על זרועו, ואח"כ הגביה ראשו ואמר לו: אמרו עליו על ר' אלעזר בן דורדיא כו', כל לשון הגמרא (עבודה זרה יז, א), עד געה בבכיה עד שיצאה נשמתו, ואמר לו לך לשלום. וכשבא האיש הנ"ל לביתו, הלך ביער ושכב על הארץ וצעק בקול מר ובדמעות כו', עד שמתו כל הממזרים. וכשאמרו לו שכבר מתו עמד והלך לו וקיים אח"כ תורה ומצוות כדבעי. וזה תוכן הסיפור.

[[]אדמו"ר מוהרש"ב, ספר המאמרים תרנ"ב ע' עא"עב)

שם שמסית לדברים היפך החכמה האמיתית, אבל בדרכי ההסתה והפיתוי ערום הוא ביותר, והרי שרשו גם כן בזה, וכמ"ש והנחש היה ערום, ולכן נקרא אומן, שהתורה מעידה עליו שאומן מובהק הוא במלאכתו.

[[]אדמו"ר זי"ע, אגרות קודש ח"ש ע' קצז)

השראת השכינה על ידי קיום מצוות

וְשִׁמּוֹן עַל רֹאשׁוֹ אֶל יִחְזָקָר (ט, ח)

בגין דשכינתא שריא על רישיה, וגופא דבר נש איהו פתילה, ונהורא אדליק לעילא ׀מפני שהשכינה שורה על ראשו, וגוף האדם הוא פתילה והאור דולק מעליה, ושלמה מלכא צווה ואמר ושמן על ראשך אל יחסר, דהא נהורא דבראשו אצטריך למשחא ואינן עובדין טבאן ׀האור שבראשו צריך שמן, והם מעשים טובים. (והר בלק קפי, א)

ביאור משל זה שהמשיל אור השכינה לאור הנר

שאינו מאיר ונאחוז בפתילה בלי שמן, וכך אין השכינה שורה על גוף האדם שנמשל לפתילה אלא על ידי מעשים טובים דוקא, ולא די לו בנשמתו שהיא חלק אלוקה ממעל להיות היא כשמן לפתילה – מבואר ומובן לכל משכיל.

כי הנה נשמת האדם אפילו הוא צדיק גמור עובר ה' ביראה ואהבה בתענוגים, אעפ"כ אינה בטילה במציאות לגמרי ליבטל וליכלל באור ה' ממש להיות לאחרים ומיוחדים ביחוד גמור, רק הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו. מה שאין כן המצוות ומעשים טובים... שהן פנימית רצונו ית' ואין שם הסתר פנים כלל, אין החיות שבהם דבר נפרד בפני עצמו כלל אלא הוא מיוחד ונכלל ברצונו ית' והיו לאחרים ממש ביחוד גמור.

והנה ענין השראת השכינה הוא – גילוי אלקותו ית' ואור איך־סוף ב"ה באיזה דבר, והיינו לומר שאותו דבר נכלל באור ה' ובטל לו במציאות לגמרי, שאז הוא ששורה ומתגלה בו ה' אחד, אבל כל מה שלא בטל אליו במציאות לגמרי אין אור ה' שורה ומתגלה בו. ואף צדיק גמור שמתדבק בו באהבה רבה, הרי לית מחשבה תפיסא ביה כלל באמת, כי אמיתת ה' אלהים אמת הוא יחודו ואחרותו שהוא לברו הוא ואפס בלעדו ממש. וא"כ זה האוהב, שהוא יש ולא אפס, לית מחשבה דיליה תפיסא ביה כלל ואין אור ה' שורה ומתגלה בו אלא ע"י קיום המצוות שהן רצונו וחכמתו ית' ממש בלי שום הסתר פנים.

[[]אדמו"ר הזקן, תניא פרק לה)

השתתפות בצער השכינה

עֵיר קְטַנָּה וְאַנְשֵׁים בָּהּ מְעַט... וּמֵצֵא בָּהּ אִישׁ מִסֶּבֶן חָכָם וּמֵזֵט הוּא אֶת הָעֵיר בְּחֶבְרָתָּהּ (ט, יד־טו)

עי"ר לשון אעיר"ה שחר. פירוש, כי הקב"ה דורש אותנו לשוב אליו. וזהו אעירה שחר, ובת קול מכרזת בכל יום שובו בנים שובבים.

משל למלך שהגלה את בניו. אחד מהם היה חכם, שכל צערו היה רק על אביו שיש לו צער ממה שגלו ממנו, ולא על צערו. ובזה נתעוררו רחמיו על כל הבנים מכח האחד החכם. כן הצדיק מעורר רחמיו יתברך על כל ישראל אמן. ׀וזהו "איש מסכן וחכם" שמילט את העיר בחכמתו.

[[]המגיד ממעזריטש, רמזי תורה סימן שט)

עבדת תורה

אצל בעל התניא

מרשימות אדמו"ר הרי"צ זי"ע

בשנת תקמ"ז – מספר החסיד ר' פנחס [רייזעס] – היה חורף קשה מאוד. בחול המועד סוכות ירד בליאונא השלג הראשון, והיו צריכים ללבוש מעיל פרווה ונעלים חמות בעת הישיבה בסוכה.

כמה פעמים קרה שהיו צריכים לפזר את השלג מעל הסוכה כשהלכו לאכול.

שמיני עצרת חל אז בשבת והיות שכל הלילה ירד שלג – ציווה רבנו הזקן לספר למשרת הנכרי "קומוא", שצריכים לאכול בסוכה, וכל זמן שהשלג מונח על הסוכה אסור לאכול שם. קומוא הוריד את השלג מעל הסוכה ואז עשה הרבי קידוש ואכל סעודת שבת ויום טוב בסוכה.

רוב האורחים החסידים שבאו אז לשמיני עצרת ושמחת תורה לליאונא, הגיעו מצוננים מאוד ואצל רבים מהם קפאו אצבעות ידיהם ורגליהם.

בהושענא רבה לפנות בוקר היה הרבי רגיל לצוות להוציא את כל ספרי התורה מההיכל כדי לגוללם כדון, כלומר שהאמצע בין שני בדי ה"עץ חיים", יהיה על התפר, בין שתי יריעות, ושיכרכו את ספרי התורה במפות.

ר' מיכל השמש היה מקפיד ביותר שכל דבר הנוגע לענייני בית הכנסת יהיה עשוי בזמן הנכון ושהכל ייעשה בשקט ובשלוחה.

הסדר היה שאחד – כפי שציווה הרבי – היה המשגיח הכללי על השמש ועל כמה אברכים שעזרו על ידו, וכשסיימו את העבודה, היו נכנסים אל הרבי להודיע לו שראו את הכריכות של ספרי התורה.

באותה שנה היתה לי הזכות – מספר החסיד ר' פנחס – שהרבי הטיל עלי את שליחות ההשגחה.

הקביעות של אותה שנה היתה, הושענא רבה ביום שישי. הרבי היה שמח מאוד, ואחרי שהודעתי לו על קיום השליחות, הזכרתי את החסידים החולים שהגיעו לכאן מקוררים ומצוננים היטב ושהרבה מהם יש חום גבוה.

הרבי ישב משך זמן מה סמוך על ידיו הקדושות בדביקות עצומה וכשפתח את עיניו, אמר בניגון הירוע: "על תורה אומרת התורה "אש דת למו", היום שמחת תורה, שיביאו את כולם להקפות, ו"אש אוכלה אש", האש של שמחת תורה תכלה את אש הקרירות".

בליאונא היו שני אנשים זקנים שהיו מתנגדים ואף שהיתה להם הדרת כבוד גדולה ביותר לפני הרבי, אך היו מתנגדים גמורים. האחד היה ר' אייזיק מחדש והשני ר' נפתלי זהיר.

שניהם – ר' אייזיק ור' נפתלי – היו לומדים גדולים ויראי שמים. ר' אייזיק היה רגיל לומר: "חידשתי ב"ה חידוש זה", ולכן קראו לו ר' אייזיק מחדש. ר' נפתלי היה רגיל לומר: "הנני זהיר באכילה; הנני זהיר בדיבור; הנני זהיר בראיה; הנני זהיר בזה והנני זהיר בזה", ולכן קראו לו ר' נפתלי זהיר.

...בן אחיו של ר' אייזיק היה מחסיד הרבי. לשמחת תורה של אותה שנה, הגיע בן אחיו של ר' אייזיק – ר' משה אפצוגער – עם שני בניו וחתנו לליאונא, והתאכסנו אצל ר' אייזיק.

ר' משה אפצוגער היה חלוש והדרך והקור הוויקו לו

מאוד. הוא שכב בחום גבוה וגם בניו וחתנו חלו מאוד. אברהם הרופא אמר שהאברכים, הוא מקווה, יקומו בעזרת ה' מחליים בריאים ושלמים, אך ר' משה הוא איש זקן וחלוש מאוד, דוקר לו בשני צדדיו ויש לו חום גבוה, ומשום כך הוא מסופק מאוד אם יהיה לו כוח לעמוד בכך.

ר' אייזיק היה בצער גדול וטען שהנהגה כזו – ללכת לקבל פני רבו באופן כזה – זו מצוה הבאה בעבירה.

שמיני עצרת אחרי מעריב, החילוננו, אני ואפרים מיכל משקלוב וחיים אליהו מדוברובנה ועוד כמה אברכים, ללכת לאכסניות לקרוא ולהביא – את מי שצריך – לבית הכנסת להקפות, להתחמם ולהתרפא ב"אש דת למו" של תורה.

כשהגענו לאכסניות וסיפרתי מה שהרבי אמר, ואף שדבריו היו כבר ידועים לכל, כי אחר יציאתי מחדרו של הרבי, נכנסתי לבית הכנסת וסיפרתי מה שהרבי אמר אודות החולים, וכעבור שעה היו דברי הרבי ידועים לכל בכל האכסניות, אך, אף על פי כן, רצו כולם שאחזור על דברי הרבי אות באות.

היה זה נחת רוח אמיתי לראות את השמחה הגדולה שדברי הרבי עוררו בכל האכסניות, אפילו בני הבית והילדים שמחו. כולם היו בטוחים שהחולים יתרפאו בעזרת השם.

באותו ערב היה יום סגריר, שלג רטוב, גשם ורוח שחררו אל תוך העצמות, ונוסף על כך היה בוץ גדול בחוץ, אבל כל זה לא מנע מהחולים מללכת לבית הכנסת. רבים הלכו בעצמם והיו צריכים לעזור להם קצת והיו גם כאלה שלא יכלו ללכת והיו מוכרחים לשאתם.

כשהגענו לביתו של ר' אייזיק, מצאנו אותו מתווכח עם בניו של ר' משה וחתנו, הם טוענים שצריכים להודיע לאברכים שיביאו לעזור להם ללכת לבית הכנסת של הרבי להקפות, ושיקחו גם את אביהם ר' משה. ואילו ר' אייזיק טוען שאסור להם לצאת החוצה, ובאשר לאביהם הרי אין מה לדבר כלל. הוא – טען ר' אייזיק – שוכב בחום גבוה ועצום, אינו יודע מהנעשה סביבו ואברהם הרופא אמר שהוא חולה מסוכן, והם רוצים לקחתו החוצה, הרי ברוח הקטנה ביותר הוא יהיה חלילה לבר-מינן.

כשחיים אליהו מדוברובנה, אני ועוד שני אברכים נכנסנו לביתו של ר' אייזיק, נהייתה שמחה רבה אצל בניו של ר' משה והתחילו לצעוק, ברוך השם אבינו ואנחנו ניצלנו. ואילו ר' אייזיק צעק, רוצחים, הורגי נפש, זה נגד התורה הקדושה.

כשניגשתי אל ר' משה וראיתי שוכב כבול עץ, כחול ושחור בעיניים סגורות ובחום גבוה – נחרדתי כל כך עד שהרגשתי עצמי כאבוד.

מה הנכם אומרים – אומר לנו ר' אייזיק – חולה מסוכן זה הם רוצים לקחת לבית הכנסת להקפות, אפילו בזמן שביית המקדש היה קיים וגם בירושלים הרי גמרא מפורשת היא במסכת חגיגה "ת"ר רגלים פרט לחיגר ולחולה", ובפרט מצוה דרבנן, באם יוציאו את ר' משה החוצה הרי זו שפיכת דמים אמיתית. ואילו בניו של ר' משה טוענים שבאם הרבי אמר שזו רפואה – הם מאמינים באמונה שלימה שבאם יקחו אותו למנין להקפות – יתרפא.

הריני מוכרח לומר – אומר החסיד ר' פנחס – שבשעת מעשה לא ידעתי מה לומר, הייתי מבולבל. מצד אחד שמעתי טענותיו של ר' אייזיק וראיתי איך ר' משה שוכב ובוזר, ומצד שני שמעתי דיבוריהם המלאים אמונה תמימה של בניו של ר' משה, אברכים פשוטים, ודוקא בהם מאירה אמונת צדיקים עד מסירות נפש ממש בלי שום התבוננות והכנות כלל.

השכל האנושי אומר שר' אייזיק בודאי צודק, חולה כזה אסור להזיזו ממקומו, והרוח הקלה ביותר – סכנה היא בשבילו, וביחוד במזג אויר כזה, שעלול הרבר שלא יוכלו להגיע אתו חיים עד בית הכנסת. ואילו השכל האלקי של הנפש האלקית אומר שחיים וברוך בניו של ר' משה צודקים, ואם הרבי אמר ש"אש דת" של תורה – רפואה היא, הרי זו רפואה וצריכים למסור את הנפש על כך.

מרגע לרגע אני מתפעל יותר ויותר מחמימות לבם של בניו של ר' משה, האברכים הפשוטים. זוכר אני עד היום את הבושה הפנימית שלי, וכל כך פעל הרבר עלי, שהחלטתי שמוכרח אני להיכנס ל"יחידות" אל הרבי.

חשבתי אז – פינע, בנו של ר' העניך משקלוב שלמדתי אצל גאוני שקלוב ש"ס, פוסקים וחקירה והכרתי גדלותו של הרבי על ידי הכרה תורתית, הנני כבר השנה השמינית אצל הרבי, ואף על פי כן החומר שלי מתגבר על הצורה, התגברותו של השכל הטבעי על השכל האלקי, ואילו אצל אברכים פשוטים אלה, שהלכו אל הרבי רק מתוך יראת שמים של קבלת עול, תורותיו של הרבי אינם מבינים, ואצלם ישנה התגברות של הצורה על החומר, בהם דוקא מאיר השכל האלקי ברגש של אמונה פשוטה. התבייש לך פינע, בנו של ר' העניך, התבייש לך בפני חייט הכפר החסיד ופני סוחר הכפר החסיד.

התעמקתי כל כך במחשבותי ולא הרגשתי כלל בנעשה סביבי, עד שחיים אליהו מדוברובנה דחפני,

באמרו שאברהם הרופא אומר שאלו הן חלילה שעותיו האחרונות של ר' משה.

לא הספקתי לחשוב על הנעשה – שמעתי את ברוך צועק אל אביו: אבא, הרבי שלח שלוחים שתלך להקפות, אבא התעורר! צריכים ללכת להקפותיו של הרבי. ובחדרו של ר' משה נהיה רעש גדול. כשנכנסתי לחדרו של ר' משה ראיתי שוכב בעיניים פתוחות, פניו שמחות ומחכה שיעזרו לו ללכת להקפותיו של הרבי.

חיים אליהו ניגש במהירות לקרוא לעוד כמה אברכים וכאן הליבשו את ר' משה בבגדים חמים. הוא בעצמו לא היה בכוחו להניע אבר, וכשהאברכים הגיעו לקחותו על הידים והובילוהו למנין הרבי להקפות.

כשנכנסתי לבית הכנסת, הכני החום על פני המנין היה מלא, חלק מהקהל היו חולים, כאלה שישבו סמוכים על ידיהם וכאלה שלא היה להם כוח אפילו לשבת, אבל הם עוד היו שקטים. היו כאלה שהשיעול לא נתן להם מנוח והיו כאלה שאנחותיהם שברו את הלבבות.

החולה הקשה ביותר היה ר' יעקב ישעיה מחוטימסק. הוא היה יהודי בן ששים, בן תורה ובעל עבודה. לפרקים היה מלמד והיה לו פונדק. ר' יעקב ישעיה היה בעל צדקה ומכניס אורחים. הוא הלך כמה פעמים רגלי למזריטש ולהורדוק, וכשהרה"צ רבי מנחם מענדל (מויטבסק) נסע לארצנו הקדושה, התחיל ר' יעקב ישעיה ללכת אל הרבי. הוא היה אחד מזקני החסידים, בעל דעה והבנה, גבוה ורחב גרם ואדם חזק מאוד. חבריו קראוהו יעקב ישעיה כהן גדול. ורק משום היותו גיבור – אומר אברהם הרופא – תקפתו החולי ביותר. אך בלי עין הרע גיבור הוא ויוכל לגבור גם על מלאך המות. אך כעת הוא שוכב כבול עץ וחרדה להסתכל עליו, חורבה גדולה.

מנהגי שמיני עצרת אצל הרבי היו, שבהושענא רבה התפללו מנחה במנין הקטן של הרבי – "גן עדן התחתון" – בשעה מוקדמת, באותו זמן שהיו מתפללים בערב יום הכיפורים. מיד אחרי מנחה היה נרגש כבר אור של שמחה, נהיה כבר שמח על הלב. פעמים רבות היו שומעים איך הרבי לומד בחדרו.

בערב אומר הרבי תורה לפני תלמידי ה"חדרים" ויחירי סגולה מבין האורחים.

כעבור כמה שעות מתפללים מעריב במנינו הקטן של הרבי, והרבי יוצא להקפות במעמד יחירי סגולה

מבין תלמידי ה"חדרים" ויחירי סגולה מבין האורחים.

הרבי אומר בעצמו כל פסוקי "אתה הראת", הולך בראש כל שבע ההקפות ואומר בעצמו את פזמוני ופסוקי ההקפות.

בכל הקפה והקפה שהרבי הקיף את שולחן הקריאה, התחיל ללכת ממקומו בקרן זוית דרומית מזרחית והולך עד מערבית דרומית, שם היה עומד ומחליף את ספר התורה בידו השמאלית ומניח יד ימינו על גבו של אחד מהמקורבים שהיו באותו מעמד, ויוצא בריקוד.

בשעת הריקוד ראו אור ממש. כל אחד הרגיש שנמצא במקום המקדש וכל רגע יקר מכל יקר. בכל רגע יכולים להגיע למדרגות הגבוהות ביותר בתורה, בעבודה ובתשובה. כל אחד הרגיש את ה"משם" היו שואבין רוח הקודש.

מי שזכה להיות אצל הרבי בעת הקפות אלו, בראותו את פני קודש הקדשים, בשמעו את ניגון השמחה, בראותו את ריקוד התענוג, שבכל זה השתקפה השתפכות של אהבה בתענוגים, וכאילו נתבטלו מהדרת קודש הקדשים שהיה נרגש בחללו של המנין הקטן.

**בשעת
הריקוד ראו אור
ממש. כל אחד הרגיש
שנמצא במקום המקדש וכל
רגע יקר מכל יקר. בכל רגע יכולים
להגיע למדרגות הגבוהות ביותר
בתורה, בעבודה ובתשובה. כל
אחד הרגיש את ה"משם"
היו שואבין רוח
הקודש**

חסידים קראו להקפות אלו בשם "הקפות ה"יחידות" של הרבי, ובשם זה רצו לומר שזה הענין של התגלות המקיף ד"יחידה", והיה אז אחד הזמנים המאושרים ביותר בקירוב המאור אל הניצוץ.

מוחלט היה הדבר אצל חסידים שהנהגתו של הרבי, היא בדוגמא של ההנהגה שלמעלה, כשלמעלה עת רצון של אנפאה דמלאכא עילאה נהירין – גם אצל הרבי עת רצון ואנפואה נהירין.

הקפות ה"יחידות" של הרבי, העמידו את החסיד במעמד ובמצב אחר לגמרי. זוכר אני את הפעם הראשונה שזכיתי להיות נוכח בהקפות אלו שפעלו בי מהפכה ממש, נהייתי לאדם אחר, ואז היה לי בפעם הראשונה ציור נאמן, איך הרגיש עצמו יהודי בבית המקדש כשעלה לרגל וראה גילוי שכינה בבית המקדש.

כל אבר בגוף האדם יש לו תענוג מיוחד בהתאם למהותו של האבר, הראש מתענג משכל, העיניים – מראיה, האוזן – משמיעה, הלב – ממדות, היד – ממעשה, הרגל – מהילוך, וכך כל אבר לפי מהותו. ברם, ישנו סוג של עונג הגורם תענוג בכל האברים יחדיו, עד שכל החושים וכל הכשרונות מתבטלים בו. עונג כזה הרגיש

לעשות קידוש, ציווה לקרוא את ר' מיכאל אהרן מויטבסק, ר' שבתי מאיר מביעשנקוביץ' ור' יעקב מסמיליאן. כשנכנסו שלשה אלה לסוכה, אמר הרבי לר' מיכאל אהרן – "הנך כהן", לר' שבתי מאיר – "הנך לוי" ולר' יעקב – "הנך ישראל". זקוק אני לבית דין של שלשה ואשר בבית דין זה יהיו כהן לוי וישראל, ובחזרתי בכם להיות בית דין זה. תשמעו קידוש, תענו אמן אחרי כל ברכה, ותכונו לאותן הכוונות שאני מתכוון.

לפני שהרבי עשה קידוש, ציווה להביא מדה ידועה של יין.

הרבי עשה קידוש ואחר כך לקח משיוירי הכוס ושפך באחד מבקבוקי היין, ואמר לבית הדין של שלשה, שמונה על ידו לשליחות מיוחדת "שליחות הרפואה" – לקחת את היין בו שפך את שיוירי כוס הקידוש שלו ולערבב בשאר היין, ומיין זה לחלק לחולים ויהיה זה לרפואה שלימה. עוד אמר להם להכריז בעזרת הנשים שכל אשה שלא נפקדה בוולדות או שהן משכלי וולדות ר"ל – יתנו להן מהיין.

מיד נתפרסם שמי שיטעם מהיין בו מעורב שיוירי

החסיד בשעת הקפות ה"יחידות" של הרבי.

וכשם שבהלכות המקדש וכליו, ישנם פרטי דינים בזמן ובמקום, הכל בסדר מסודר, ודוקא כפי שהדין אומר כך היה צריך להיות – כך גם אצל הרבי היה הכל מסודר בזמן ובמקום, על ידי תקנות, שכל החסידים ידעו אותן ושמרו עליהן בוהירות ובמדיק, מפני שכולם היו מסורים לרבי בכל מאדם ונפשם.

כולם ידעו שרק הנקובים בשם על ידי הממונה על כך, היו יכולים להיות נוכחים בהקפות "יחידות" אלו של הרבי, כל חסיד התפלל שיזכה לכך, אבל כשלא קראוהו – הרי לבד לא הולכים. ומי שהיה פעם אחת בהקפות אלו – אסור היה לו להיות עוד הפעם, פרט למקורבים ביותר, והיו גם יוצאים מן הכלל.

אחרי הקפות ה"יחידות", היה הרבי עושה קידוש בסוכה ומיד לאחר מכן הולך לבית המדרש הגדול להקפות.

באותה שנה היה חידוש גדול. בשעה שנכנס הרבי

מה עשה הרבי בתדרו, בארבע לפנות בוקר, אחרי ההקפות?

צור עדויות של חסידים על שמחת־תורה במחיצתו של אדמו"ר זי"ע

התפילה היתה הפסקה עד השעה תשע. בשעה תשע הרבי נכנס והחלו ההקפות. בזמן ההפסקה הקהל הרחב עשה קידוש וסעודה קלה, והיה מוכן להקפות בשעה תשע.

כאשר הרבי נכנס לבית המדרש (ה'זאל') הגדול, האולם היה ממש מלא. בשנים המאוחרות יותר היה זה עד כדי כך, שהיו צריכים לגייס את כל הכוחות כדי לעמוד ביציבות, שאיש לא ייפול חלילה בשעה שהרבי עובר. כשהרבי נכנס עמד כל אחד במקומו בלי תזוזה, גם אם היה תלוי על ספסל או על שולחן, כדי שהרבי יוכל לעבור... את הדרך סידרו ממש רגעים אחדים לפני שהרבי עבר. בכניסתו נזהר הרבי שלא לפגוע במישהו מהעומדים משני הצדדים, וכך נכנס להקפות. בעת כניסתו זימרו את הניגון הקבוע, וכשהגיע אל מקומו הרגיל בתפילה, פנה הרבי לעבר הקהל ועודר את השירה משך זמן, ולאחר מכן התחילו "אתה הראת".

את סדר "אתה הראת" אמרו שלוש פעמים. בדרך כלל בפעם הראשונה אמר הרבי עצמו את כל פסוקי ה"אתה הראת", ובפעם השנייה והשלישית רק את הפסוק הראשון והאחרון. בכל פעם, בסיום אמירת פסוקי "אתה הראת", הסתובב הרבי אל הקהל והחל לומר ניגון מסוים – לפעמים זה היה ניגון ההקפות של אביו ולעיתים הניגון "על הסלע הך" – ועודר את השירה משך זמן. לאחר הניגון אמרו שוב את פסוקי "אתה הראת", עד שהגיעו להקפות.

בלילה השני, ליל שמחת־תורה, הסדר היה שונה

הרב ישראל נח וואגל

שליח אדמו"ר זי"ע ורב הקהילה בפוסטווייל, אייווה

ראשית כל מוכרח אני להקדים בנוגע להקפות אצל רבינו בכלל, שמה שזכינו לדאות ולשמוע ולהרגיש בשני הימים של שמיני עצרת ושמחת־תורה אי אפשר לתאר במילים כלל, אפילו אפס קצהו ושמץ מנהו, וכל שכן להעלותם על הכתב...

במשך כל המעֶת־לעת, ובמיוחד בשעת ההקפות עצמן, היה זה כאילו העולם איננו – פשוט הלך לו כל העולם כולו לגמרי, ונמצאים עכשיו בשטח שלמעלה מוזמן ומקום. גם בהתוועדויות במשך כל השנה הרבי מעורר את שירת החסידים במחאת כפיים וכו', אבל שמחת־תורה היה משהו שונה לחלוטין. השמחה בניצוחו של הרבי הוציאה ממך את כל הכוחות שהיו אי־פעם בקרבך, לשמוח בשמחת התורה עד שיאזלו הכוחות לגמרי.

ניסים בבית המדרש

בדרך כלל, בלילה הראשון של החג, ליל שמיני עצרת, הרבי התפלל תפילת מעריב מיד בזמנה, ולאחר

למרות שכולם שמעו מה שר' יעקב מסמיליאן אמר – הוחלט מתוך הספק, שר' מיכאל אהרן ה"כהן", שהיה בעל קול חזק וגבוה, יחזור על כל מה שר' יעקב אמר, ואחר שר' מיכאל אהרן סיים דבריו, התחילו האברכים לחלק את שיורי הברכה בסדר מסודר.

כשהרבי הגיע להקפות – הושלך הס. הרבי אמר את הפסוק "אתה הראת לדעת" והפסוק האחרון "כי מציון תצא תורה" והשתתף בהליכה בהקפה הראשונה ובהקפה השביעית.

למחרת דיברו כולם על המופת הגדול שאירע. אברהם הרופא אמר שאצל החולים הזקנים היה זה משום תחיית המתים ממש, כי בדרך הטבע של חכמת הרפואה היו הם לאחר יאוש והצלתם היתה בדרך נס שלמעלה מהטבע.

המופת בבריאותו של ר' משה, גרם שר' אייזיק נהיה לחסיד. אותה אמונת חכמים טהורה – אמר ר' אייזיק – שראיתי אצל נכדי אחי, חיים וברוך, הפליאני, ובאם לא הייתי רואה זאת בעיני, לא הייתי מאמין לכך בשום אופן.

ר' אייזיק היה בטבעו מתמיד ועמקן גדול והתחיל ללמוד דא"ח בהתמדה, וכל תורה שנאמרה ברבים היה ר' אייזיק חוזר עליה כמה פעמים, ועל כל ענין היה שואל עד שהיה מבין אותו היטב.

(לקוטי דיבורים בלה"ק, ליקוטי י"ד, כרך א-ב עמ' 329)

כוסו של הרבי – יהיה זה לו לרפואה שלימה על כל המחלות, והנשים המשכלות או שעדיין לא נפקדו – תיוושענה על ידי יין זה.

בית הדין של שלשה: ר' מיכאל אהרן ה"כהן", ר' שבתי מאיר ה"לוי" ור' יעקב ה"ישראל", צירפו אליהם כמה אברכים לעזור להם בהחזקת ובחלוקת היין.

כשבית הדין נכנס לבית הכנסת הגדול – הושלך הס, כולם ידעו שהם בית דין הצדק, שהרבי בחר בהם ועשאו לשלוחי רפואה וישועה, וכולם הביטו עליהם בהדרת כבוד.

בית הדין של שלשה, בלוויית האברכים העוזרים על ידם, עלו על הבימה, ור' יעקב מסמיליאן ה"ישראל", חזר בקול רם על מה שהרבי אמר, אות באות.

כשר' יעקב מסמיליאן סיים לחזור על דברי הרבי, אמר:

– מה שסיפרתי לכם עכשיו, הם המלים כפי ששמענו מפי רבנו, וכעת אני רוצה להוסיף כמה מלים ביחס לעניננו. דבר מקובל הוא, זקנים מפי זקנים, שכדי שברכה תתקיים, כלומר שהמתברך אכן יזכה לברכה, זקוק המתברך לשני תנאים: א) על המתברך להאמין בברכתו של המברך באמונה פשוטה בלי כל מחשבות. ב) על המתברך להיות מסור לקיים רצונו של המברך בעניני עבודת השי"ת, בעבודה ובהנהגות טובות.

לייקר במאור את השעות של שמחת תורה

יש לייקר במאור את השעות של שמחת תורה. בכל רגע יכולים לשאוב אוצרות ברליים ובחביות בגשמיות וברוחניות, וזאת על ידי הריקודים.

אדמו"ר זי"ע, בשם אדמו"רי חב"ד

בשמחת תורה בשעת ההקפות יכול יהודי לפעול דברים גדולים מאוד. ישנם סוחרים שנותנים סחורה רק כמזומן, בהקפה אין הם נותנים. וישנם סוחרים שנותנים גם בהקפה.

הקב"ה נותן גם בהקפה, וזהו "הקפות" מלשון 'הקפה'. בשמחה שבשעת ההקפות יכולים לקבל הרבה סחורה, הניתנת בהקפה. אבל כאשר לוקחים בהקפה נעשים משועבדים – צריך לפרוע את החוב, דבר שצריכים לעשות מיד יום ביומו.

אדמו"ר הרייז'ן, ליקוטי דיבורים חלק א' עמוד 272

לחלוטין. אחר תפילת מעריב בזמנה הרבי קיים התוועדות ובה השמיע דברי תורה באורך ובעומק אודות עניינו ומעלתו של יום שמחת-תורה. תכליתו של התוועדות זו היתה ההכנה להקפות.

לאחר סיום ההתוועדות החלו הממונים לשנות את הסדר בבית המדרש ממתכונת של התוועדות לצורה המתאימה להקפות. זה היה ממש כמו אחר מה"עשרה נסים שנעשו בבית המקדש... במהירות רבה הורמו הספסלים והשולחנות באוויר, האחד סוחב שולחן, האחר סוחב ספסל והשלישי "קנה שביתה" – מקום שבו יעמוד להקפות...

קרוב לשעה אחת בלילה הרבי נכנס להקפות.

את ה"חשמל" שהיה באוויר בית המדרש בשמחת-תורה אי אפשר לתאר. היו ניגונים קבועים ששרו בכל שנה, כמו "על הסלע", "וכל קרני רשעים", וכמובן הניגונים הירועים בלי מילים.

עד כלות הכוחות

מכל השנים שהייתי, אני זוכר את שנת תשמ"ח היטב כשנה השמחה ביותר. זה פשוט לא ייאמן. איש ממי שנכח שם לא יוכל אי-פעם לשכוח את מה שקרה באותה לילה. הכל היה שמח יותר, ברמה אחרת לגמרי, שלא ראינו כמותה מעולם! דיברתי גם עם אחרים מהזקנים שהיו בהקפות של הרבי מאז התחלת נשיאותו, וכולם אמרו לי שמעולם לא ראו שמחה כ-770 כמו שהיתה בתשמ"ח.

עמרתי אז בשטח שמול ארון הקודש, לא על הפירמידות, ולכן לא הצלחתי לראות את ההקפות של הרבי עצמן. אבל היה שם דבר מופלא שלא היה אפשר שלא להבחין בו:

באמצע בית הכנסת היו פירמידות לאורך כל הקיר הצפוני והדרומי. ופתאום ראינו שכל העומדים בצד אחד מתחילים לשיר ולצעוק עד אפיסת הכוחות ממש. פניהם אדומות והם רוקדים וקופצים וכו' – כל זה למשך זמן קצר, כמו דקה או יותר. אחר כך ראינו שהם נחים קצת, "תופסים נשימה", ופתאום קורה אותו דבר בצד השני – צועקים וקופצים וכו', וחוזר חלילה. ההסבר לתופעה זו היה פשוט: העומדים באותו צד שהרבי פנה והביט לעברו בעת הריקוד וההקפות, לא היו מסוגלים להישאר על עומדם בראותם את עבודת הקודש של הרבי בשמחה עצומה. הם שרו ורקדו עד שכלה כל כוחם מהם! כך, גם מבלי לראות את הרבי, ידענו לאיזה צד הרבי פונה.

לא אשכח את המחזה שהיה אחרי ההקפה השביעית, כשהרבי סיים את ההקפה והגיע למקומו והתחיל לשיר "ופרצת". בכל הפעמים בחיי שזכיתי לראות את הרבי, לא ראיתי שרוי בשמחה עצומה כזאת. הרבי פשוט היה שמח כל כך, אחז את ספר התורה וכיוונו לכל רוח, כשאמר "ימה" – לימין, "וקדמה" – למזרח, וכך הלאה. כמו עיני ראיתי איך שנעליו של הרבי – שתיהן – התרוממו מעל הקרקע. הרבי פשוט קפץ באוויר בריקודו! לא יאומן כי יסופר מה שהיה אז, בעת שירת הניגון הזה.

לאחר כל זה הרבי קירב את ספר התורה אליו ונישק אותו. ראינו נשיקה כזאת שפשוט כולם הרגישו את האהבה שרוחש הרבי לספר התורה. מעיניי זלגו דמעות ממש: לא ראיתי נשיקה כזאת, שניתנה מכל הלב, בכל חי. כולנו הרגשנו את הנשיקה הזאת הוזה בשעת מעשה, ולא נשכח אותה כל משך חיינו.

לימוד גמרא בשמחת-תורה לפנות בוקר

מעניינת העובדה שסיפר הרה"ג ר' אפרים פיקרסקי: "באותה השנים, תחת השפעת השמחה וכו', החלטתי לבדוק מה הרבי עושה אחרי ההקפות, לאחר כל הריקודים עד כלות הכוחות וההתוועדות הארוכה שלפניהן – כאשר הרבי נכנס לחדרו בשעה ארבע לפנות בוקר.

עמרתי ליד החלון (בשנים הראשונות היו חלונות מהצד השני של חדר הרבי, שדרכם היה אפשר להציץ לתוך חדרו), וראיתי שהרבי נכנס לחדרו, מסיר את הכובע, מניח אותו בתנופה בצד, ומיד מוציא גמרא ופשוט מתחיל ללמוד. המראה הוציא אותי לגמרי מהכלים – לראות שאפשר בארבע לפנות בוקר, אחרי הקפות, התוועדות, טעימת "משקה" וכו', להוציא גמרא ולהתחיל ללמוד.

רפואות וישועות לנגד העיניים

בשנת תשמ"ג, לפני כניסת החג, לקה הרה"ח ר' ישראל לייבוב בהתקף לב. לקחו אותו באלונקה לעבר האמבולנס שחיכה לו בחוץ. פניו היו לבנות כסיד וכל גופו היה שמוט ומכווץ. תוך כדי הפינוי דיווחו על כך לרבי, ואולם באופן מפתיע הורה הרבי שלא יקחו אותו לבית הרפואה, אלא שיישאר ב-770 במשך החג, ויביאו אותו לבית הכנסת לכל התפילות ולהקפות ולהתוועדויות.

כיוון שכך ציווה הרבי, מובן ששילחו את האמבולנס בחזרה, וסידרו עבור הרב לייבוב מיטה בבניין סמוך, ואכן הביאו אותו לבית הכנסת לתפילות כשהוא יושב בכיסא גלגלים. זכור לי היטב כיצד הכניסו אותו בליל שמחת-תורה. הוא היה נראה ממש חולה וחלש ביותר. ידיו היו שמוטות על מסעד הכיסא, ופניו חיוורות וכו'.

כשהתחילו את ההקפות העלו אותו על הבימה של הרבי והעמידו אותו בצד, במקום שבו עמדו אחדים מוזקני החסידים ומהמשמשים בקודש. באמצע ההקפות, באחד הניגונים, פנה הרבי לעברו וסימן לעומדים שם שיוונו ולא יסתירוהו, כדי שהרבי יוכל לראותו. הרבי מחא כפיים בחוזק ובתוקף מיוחד לכיוונו. הרב לייבוב היה עד כדי כך חלש, שלא היה יכול להגיב לעידודו של הרבי, עד שמישהו ניגש אליו ואמר לו כי נראה שהרבי רוצה כי ימחא כפיים וייכנס קצת לאווירה של שמחת-תורה. או אז החל למחא כפיים בחולשה ובקושי רב, דבר שעלה לו במאמצים רבים. הרבי המשיך להסתכל עליו ולמחא כפיים, והוא הלך והתחזק לעיני כולם. עמרתי שם ולא יכולתי להאמין למראה עיניי. ראיתי מופת גלוי לנגד עיניי ממש. אט"אט הוא החל למחא כפיים בחוזק יותר, וגופו וידי הודקפו, ופשוט הוא הלך והבריא עם כל מחיאת כף. הרבי הבריא אותו בגלוי "לעיני כל ישראל". ראיתי אותו באסדרהג והוא כבר הלך על רגליו כאחד האדם!

כמו כן ידוע שבין ההקפות היו ניגשים אל הרבי ומזכירים לו שמות לישועה ורפואה. זכור לי על אחד מידידי שלא היו לו ילדים כמה שנים אחרי החתונה. בשמחת-תורה הוא נדחף אל הרבי והזכיר את עצמו לרגע. הרבי בירך אותו, ובמשך השנה נולדה לו בת. מספרים על הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב שפקד עקרות, אבל אנחנו ראינו את זה במוחש אצל הרבי בשמחת-תורה.

הרב אלקנה שמוטקין

רועה ישראל

בבן שתיים-עשרה הייתי כשבאתי עם אבי ממקום מגורנו ושליחותנו, מילוקי שבמדינת ויסקונסין, לחוג את שמיני עצרת ושמחת-תורה תשמ"ז בחצר הרבי.

אם בכל ימי השנה היה בית מדרשו של הרבי, המכונה '770', מקום הומה מאדם, בהגיע תשרי הוא נעשה צר מהכיל את אלפי האורחים שנהרו אליו מכל קצות תבל. בחודש תשרי עצמו, שמיני עצרת ושמחת-תורה (שכחו"ל הם כידוע שני ימים נפרדים) שברו את כל השיאים מבחינת כמות האנשים שנדחקה אל בין כותלי המקום.

אני חוזר אל השנה ההיא, תשמ"ז.

ובכן, בשעות הצהריים המאוחרות של אותו שמיני עצרת, ערב שמחת-תורה, הצטרפתי ל"תהלוכה" של אלפי חסידים, שיצאה כמדי שנה משדרת איסטון פארקווי לעבר השכונות הסובבות את שכונת קראון הייטס החב"דית.

כעבור דקות מספר של צעידה מלוכדת, מלווה בשירה חסידית שמחה ועוצמתית, התפצלה תהלוכת הענק לעשרות תהלכות קטנות יותר אשר פנו לכיוון פלטבוש, בורופארק, קווינס, ברונקס, מנהטן, ברייטון ביטש ועוד שכונות. אנחנו צעדנו אל בורופארק.

את רעיון התהלוכה בשמחת-תורה (ובמועדים חגיגיים נוספים בשנה) הגה ועודד הרבי בעצמו. המטרה הייתה כפולה – לתגבר את שמחת מתפללי בתי הכנסת השונים, וליצור חיבור מאחד בין הקהילות השונות.

סנטימטרים מהרבי

כשחזרנו כעבור שעות מספר לבית המדרש, יגיעים אך מרוצים, כבר היה חלל בית המדרש מלא כמעט מפה לפה. בעוד שעות מספר יחלו ההקפות, ובינתיים, כמנהגו כל שנה, ערך הרבי התוועדות שבה נשא מברכותיו. אל מול שולחנו הארוך וצחור המפה, ישבו ועמדו זקני החסידים, שמפאת גילם נבצר מהם להשתתף בתהלוכה, וחסידים צעירים שכבר הספיקו להשלים את משימתם ולחזור אל בית מדרשו של הרבי.

גם בקבוצת הצועדים שלנו החישו אנשים את פעמיהם כדי "להספיק להתוועדות". הזריזים והנחושים ביניהם אכן הצליחו להשתתף פנימה אל תוך דבוקת האדם שהקיפה את הרבי במעגל רחב, בתבנית מדורגת של אודיטוריום מאולתר, שנוצר משולחנות וספסלים.

בהיכנס לבית המדרש ראיתי מולי חומה בצורה של מאות חסידים וגבם אלי. הסיכוי שלי, כילד לא מקומי ומעט ביישן, לחדור פנימה ולהגיע לנקודת תצפית נוחה על הרבי – שאף לאפס. נאלצתי להישאר, כמו עוד ילדים, בשטח היחיד שנותר פנוי, בין החומה האנושית

סקירת ספרים חדשים מבית מעיינות

לקראת היריד ב"ט כסלו

תורה אור ולקוטי תורה המבואר

לבעל ה'תניא' זי"ע

על ידי דברי תורתו העשירים במקום אחר.

יתירה מזו: מפאת הקיצור, פעמים רבות תימצא סתירה בגוף המאמר מיניה וביה, או יכנס פרט שנראה כמכשיל את הבניין כולו. כמעט בכל מאמר יש פרט כזה, ולפעמים הוא בשררת המאמר ממש.

מפאת כל זאת, הלומד באופן שטחי בתורה אור או בלקוטי תורה, אף אם יתעורר מעניין מעורר לבבות או יתחבר לפירוש מופלא על פסוק מסוים, הנה את כללות מבנה המאמר וכיצד כל פרטיו מתאימים אל הנקודה המכוונת בו – חזקה שלא יבין.

בספר שלפנינו השקיעו העורכים מאות שעות של לימוד, בירור וליבון במסגרתו של כל מאמר, כולל עיון בהנחות השונות ובהגהות הצמח צדק בלקוטי תורה ובספרו אור התורה. הגהות רבות אכן באו כדי ליישב את ה'בעיות' שבמבנה המאמר, ולשם כך היה מן הצורך לעיין בכל המאמרים שאליהם ציין הצמח צדק, ומתוכם לברר את הדברים.

לפני הקורא מוגשת התוצאה: מאמר ערוך לכל אחת מפרשיות השבוע, כל פסקה במאמר מפורשת על משמעותה והשתלבותה במבנה הכללי ותוכן המאמר נבנה לעיני הקורא נדבך אחר נדבך. זאת מלבד הוספת פתיחה וסיכום כללי לכל מאמר, וכן מראי מקומות וצינונים המופיעים בשולי הגיליון.

הספרים הקדושים 'תורה אור' ו'לקוטי תורה' הם במידה רבה כספר החתום, גם לבן תורה היודע ספר, ואפילו למי שמושגי החסידות הבסיסיים מוכרים לו. עקב סגנונם המיוחד של מאמרי אדמו"ר הזקן, קשה לעמוד על הבנתם בלימוד רגיל והם דורשים עיון רב.

ניכר למעיין, שלמרות שתוכן המאמרים מחושב ומדוקדק וישנו קו ברור לכל אחד מהם, הנה אופן הרצאת הדברים על ידי אדמו"ר הזקן הייתה באופן שקשה להבין את הסדר והמבנה בהם. בקטעים רבים לא ברור האם הם שייכים לשלב הקודם או שהם באים כבר כהקדמה לשלב הבא; פעמים רבות מוזכר מאמר רז"ל מסוים, וקשה לדעת כיצד הוא משתלב בבניין המאמר.

ואכן, ב'הנחות' השונות של מאמרי אדמו"ר הזקן (שנרשמו על ידי אחיו מהרי"ל, בנו אדמו"ר האמצעי, בנו רבי משה, נכדו אדמו"ר הצמח צדק, והחסיד רבי פנחס רייזעס) אנו מוצאים שינויים גדולים בפרטים חשובים של בניין המאמר, וזאת מפני שלא ניתן היה לתפוס בבירור את הכוונה במבנה הדברים. ושבעים פנים לתורה.

עוד זאת, אדמו"ר הזקן דיבר תמיד בקיצור, לא בכל פעם הוא פירט את כוונתו אלא סמך על דברים שנאמרו בעבר. זו מטרתן של חלק גדול מ'הגהות' הצמח צדק שבלקוטי תורה, שהן ציונים למקומות אחרים בהם דיבר אדמו"ר הזקן בעניין המדובר, שעל ידי העיון בהם יפורשו דברי רבינו במקום זה

מפיו של הרבי בהתרגשות רבה. כשתיאר, לדוגמה, את הקושי והחומרה של פעולת שבירת הלוחות, נדמה היה כאילו הרבי בעצמו חווה תוך כדי דיבור את המאורע; כאילו הוא ממש ניצב למרגלות הר סיני וחווה בשבירת הלוחות...

ממר בבכי

אלא שאם השאלות נשאלו בנימת פליאה וזעקה, התשובות עליהן היו מלוות בהתרגשות רבה עוד יותר, ואף בבכי תמרורים ששוב ושוב שנק את קולו של הרבי.

דברי ההסבר של הרבי התבססו על דברים אחרים שכתב רש"י, על הפסוק "פסל לך" שבפרשת 'כי תשא'. שם מביא רש"י משל המשווה את לוחות הברית לשטר כתובה שהמלך נתן לארוסתו. יום אחד, בעת שהמלך שהה מחוץ לארצו, יצא על הארוסה שם רע והתעורר חשש נורא מפני תגובתו הצפויה של המלך. מה עשה שושבינה של הארוסה? קרע את הכתובה. אמר: "אם יאמר המלך להורגה, אומר לו, עדיין אינה אשתך".

הרעיון שביסוד תשובת הרבי היה, שבבירת הלוחות על ידי משה רבינו, אכן מבטאת את מעלתו הגדולה והנשגבה ביותר של משה – מעלת הקשר שלו, הבלתי ניתן לניתוק, עם עם ישראל.

"משה רבינו", אמר הרבי בגרון חנוק, "הוא ה'רעיא מהימנא', הרועה הנאמן של בני ישראל. וכדי להגן על צאן מרעיתו, ואפילו על חלק קטן מהם (שכן כידוע רק אנשי ה"ערב רב" כשלו בחטא העגל), מוכן הוא להפקיר את כל 'מציאותו', שהרי התורה (לוחות הברית) היא היא 'עצם מציאותו' של משה. ובכל זאת, כדי להגן עליהם משה רבינו שובר את הלוחות שנעשו על ידי 'עצמותו' ומהותו יתברך' בכבודו ובעצמו!" (לשלמות העניין, ראה בספר "שמחת-תורה – עניינא דיומא מבית מדרשו של הרבי" ע' 281 ואילך; 365 ואילך).

גל של דמעות שטף את עיניו כשאמר, "משה אינו מהסס ואינו מתייעץ עם אף לא אחד, אפילו לא עם הקדוש ברוך הוא, כביכול, והוא שובר את הלוחות ומציל את ישראל!".

הייתי אז צעיר מכדי לקלוט את מלוא רוחב היריעה, אבל בכיו הרעיד את מיתרי נפשי. מהזווית המיוחדת בה ישבתי, ראיתי כיצד דמעות וזלגות מעיניו, עושות את דרכן אל קפוטת המשי שלו; ראיתי, ולב הילד שבי נשבר.

לארון הקודש שבקדמת בית המדרש.

לפתע כמו נזרקפו אוזניי. "נדמה לי שהרבי צועק!", פניתי, נחרד קלות, אל אחד הילדים. הוא כרה את אוזניו והנהג בראשו לאישור. הילד הצביע על אחד השולחנות. "אם תיכנס ותזחל מתחת לשולחן הזה", אמר כממתיק סוד, "תוכל להגיע קרוב מאוד לרבי". בתוך כמה דקות מצאתי עצמי, בחברת ילדים נוספים, יושב על הרצפה במרחק סנטימטרים ספורים מהרבי. יכולתי כמעט להושיט ידי ולגעת בו.

כעת גם יכולתי להיווכח כי הרבי אינו צועק, אלא... צועק.

במיידי שובר את הלוחות

כפי שניתן לראות ב"שיחה" שהודפסה לימים מהתנועות זו, דבריו של הרבי התמקדו בפסוק החותם את התורה, "ולכל יד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל", ובפירוש רש"י על שלוש המילים האחרונות הנ"ל – "שנשאו לבו לשבור את הלוחות לעיניהם, שנאמר 'אשכרם לעיניכם', והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר 'אשר שיברת', יישר כוחך ששיברת".

הרבי הציג סדרה ארוכה של שאלות כבדות-משקל:

מדוע בחרה התורה לסיים את דברה דווקא במעשה הקשה והמצער של שבירת הלוחות, וזאת אף בניגוד גמור לכלל הידוע ש"מסיימים בטוב"?

מה אילץ את רש"י לסטות מדרך הפשט, ולפרש את המילים "לעיני כל ישראל" שלא כמשמעותן הפשוטה?

האם ראוי היה לחתום את רשימת מעלותיו היחידניות של משה רבינו – "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה... לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות... ולכל יד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה" – במאורע טראומטי שהולדתו בחטא?

מה עניין ניתוח לוחות הברית לנשיאה והגבהה של הלב ("שנשאו לבו")?

ובכלל, וזו כבר שאלה כללית יותר: איך יכול היה – ברמה הנפשית והמעשית – משה רבינו, אשר מי כמוהו ידע להעריך את עוצם קדושת הלוחות שנכתבו על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, להשליכם מידי ולשוברם לרסיסים?

ועוד כהנה וכהנה שאלות, פליאות ותהיות שנוצקו

קונטרס ענינה של תורת החסידות

עם שיעורי הגאון החסיד הרב יואל כהן שליט"א

אדמו"ר חב"ד זי"ע התייחסו בהודמנויות רבות לחידוש הגדול של תורת החסידות, לפועלה בעבודת ה', ולהסברת החילוק בינה ובין תורת החקירה והמוסר.

הרבה נאמר בעניין זה, אך מרבית הביאורים באו בקצרה וכתשובה לשאלה מסוימת ומוגדרת, ולכן גם תוכנו של כל אחד מהביאורים עוסק במעלה פרטית שבתורת החסידות, וכיצד מעלה זו משתקפת באחד מתחומי החיים היהודיים.

לדוגמה: יש ביאור המדגיש את עניין השמחה שחידשה החסידות, ויש ביאור המדגיש את אופן בירור המידות הנדרש על פי עומק החסידות; יש ביאור המדגיש את מעלת החסידות כדרישה לעבוד "לפנים משורת הדין", ויש ביאור המדגיש את הסברת המושגים האלווקיים באופן המתקבל בשכל האנושי. ועוד.

ביאורים אלה עוסקים במעלות פרטיות של החסידות ובהשפעתה על תחומים מסוימים. הם עדיין אינם נותנים מענה לשאלה החשובה: מה היא הגדרתה היסודית של החסידות, ממנה מסתעפים כל העניינים הללו.

שונה מכך הוא קונטרס 'ענינה של תורת החסידות' לכ"ק אדמו"ר זי"ע, אשר כשמו כן הוא – בו מתבאר עניינה העצמי של תורת החסידות, וכיצד מסתעפות ממהות זו כל המעלות האחרות המשתקפות בעבודת ה' על פי החסידות, ובחיים החסידיים בכלל.

הדברים מבוססים על המאמר 'פרה בשלום'

שנאמר על ידי הרבי הרש"ב לכבוד י"ט כסלו תרע"ה, בו ביאר שהחסידות היא גילוי האיך סוף המאיר בבחינת 'פנימיות עתיק'. בקונטרס מתבאר משמעות הדברים בעומק ובהרחבה רבה.

הלומד בקונטרס זה, יגלה מושגים רבים המוכרים לו מכבר, מוארים באור חדש. סוגיות יסודיות ועמוקות בתורת החסידות, משתלבות באופן נפלא בקונטרס זה ומבוארות בו היטב.

חלקו הארי של הקונטרס מבאר את עניינה של אמירת "מורה אני", על פי פשט, רמז, דרוש וסוד. ובהמשך לכך, מוסברים בהרחבה העומק והבהירות המתווספים לאור החסידות בכל אחד מביאורים אלו.

דוגמה זו ממחישה באופן מפורט את נקודת הקונטרס כולו. היא גם מבהירה היטב את ה'מקום' של כל אחד מחלקי התורה – פשט רמז דרוש וסוד, ואת 'מקומה' של תורת החסידות ביחס לשאר חלקי התורה, כולל חלק הסוד שבה.

בספר זה בא הקונטרס מבואר ומפורש בהרחבת הביאור, על פי שיעוריו של הגה"ח הרב יואל כהן שליט"א, החוזר והכותב הראשי של תורת כ"ק אדמו"ר זי"ע, העוסק עשרות שנים בלימוד והסברת תורת החסידות.

בביאור שבספר זה מוסברים היטב המושגים המוזכרים בקונטרס, ניתן הרקע לכללות הנושא, מודגשת הנקודה העיקרית העולה מתוך כלל הדברים, ומתוך כל זאת מתגלה העמקות והחידוש המיוחדים בו.

חמישה מאמרים מאת כ"ק אדמו"ר הרש"ב זי"ע

עם ביאור נרחב

צור: 'תפארת'

בכמה הזדמנויות ציטט כ"ק אדמו"ר זי"ע את פתגם חסידים הראשונים, שאמרו על הרבי הרש"ב שהוא הרמב"ם של תורת החסידות.

כ"ק אדמו"ר זי"ע ביאר את תוכנה של אמירה זו: ענייני החסידות באו במאמרו בסדר מסודר, בהסברה מדורגת ובמשלים מבוררים, על דרך שכותב הרמב"ם אודות ספרו היד החזקה "וראיתי לחבר דברים המתבררים בלשון ברורה, עד שתהא תורה שבעל פה סדורה בפי הכל".

מאמרי אדמו"ר הרש"ב ידועים ומפורסמים גם בהרחבה וביסודיות בהם מבוארים מושגי החסידות. גם בהקשר זה התבטא כ"ק אדמו"ר זי"ע ואמר, שבמאמרים אלו באים ענייני החסידות בביאור רחב ובהבנה והשגה שכלית, יותר מכמו שהם (בגלוי – לאנשים כערכנו) במאמרי רבותינו שקדמו לו.

דברים אלו גלויים ומפורסמים לכל מעיין ולומד במאמרו של הרבי הרש"ב.

בספר שלפנינו מופיעים חמישה מאמרים יסודיים, העוסקים בסוגיות מרכזיות בתורת החסידות בכלל, ובתורתו של הרבי הרש"ב בפרט:

האמנם ישב אלקים – תרמ"ג: ביאור שיטתי, מובנה ומסודר בסוגיית אחדות ה' וביטול העולם לקב"ה על פי תורת החסידות.

ידעת היום – תרנ"ז: יחוד הוי"ה ואלקים. עבודת הניסיונות של האדם בעולם הזה, ואופן התמודדותו עם טרדות הפרנסה.

שובה ישראל – תרנ"ט: ביאור הדרגות באהבת ה': "בכל לבבך, ובכל נפשך ובכל מאודך", והיחס הנכון ליראת העונש.

יום טוב של ראש השנה – תרס"ו: ביאור טעמי הבריאה על פי ספרי קבלה, והיחס בין טעמים אלו למאמר "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" המהווה יסוד בשיטת החסידות.

למען דעת – תרע"ה: מהותן של הבחינות 'אור' ו'כח' באלקות, וכיצד לאמתו של דבר גם ה'כח' הפועל בבריאה המוגבלת מאוחד לחלוטין עם מקורו האינסופי.

בכל אחד מהמאמרים הובא בתחילה המאמר עצמו, ולאחריו מופיע המאמר עם פירוש המבאר ומפענח את הדברים בהרחבה ובשפה בהירה. בסוף כל פרק בא סיכום.

בנוסף לפירוש הצמוד, באו בשולי הגיליון הערות הכוללות תוספת ביאור במקום הצורך, ומובאות קצרות המוסיפות הסבר ורקע לסוגיה.

לאחר ביאור המאמרים על סדרם, בא מדור עיונים הכולל תוספת ביאור בנושאים הנידונים, הרחבה והעמקה, יישוב קושיות ועוד.

לעילוי נשמת

הרה"ח התמים ר' **זלמן**

מרדכי ע"ה

בן הרה"ג הרה"ת הרה"ח ר'

אליהו ורבקה ע"ה

נלב"ע ט"ז תשרי תשס"ז

ולעילוי נשמת האישה

החשובה

מרת **שפרה נחמה** ע"ה

בת הרה"ח ר' מנחם מענדל

הלוי ודבורה ברגמן ע"ה

נלב"ע טו"ב כסלו תשע"ג

ליון

ת.נ.צ.ב.ה.

נדבת הרב **שמואל ואילה**

שיחיו **ליון**

לעילוי נשמת

מרת **רחל** ע"ה

בת הרה"ח ר' שמואל

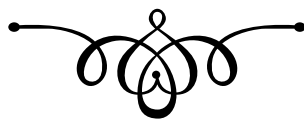
ע"ה נוטיק

נדבת בנה וכלתה

שמואל וטליה

ומשפחתם שיחיו

סלון

לעילוי נשמת

האישה החשובה

תמימה ביראת השם

ושמחה בחלקה תמיד

מרת **רישא**

אשת הרה"ח ר' יחיאל מיכל ע"ה

פיקרסקי

ילידת קלימאווין

מגזע משפחת כ"ק אדמו"ר

הזקן

נפטרה בשם טוב ובשיבה

טובה

ש"ק פרשת נח ד' מרחשון

ה'תשע"ז

נדבת בנה

יוסף יצחק פיקרסקי

ומשפחתו שיחיו

תל אביב

אחד יריד ומיוחד!

בקרוב - הקטלוג המלא

יריד ספרי החסידות
של י"ט כסלו

לקבלת הקטלוג במייל:
2792076@gmail.com